

Pécs, 1986. július 10.

1.

Tisztelt Néprajzi Osztály!

Mint már az egyik levelemben irtam, hogy 1983. évi néprajzi pályázatra elküldtem a pásztorok társadalmi helyzetéről, kihajtás és beszorulás szokásairól, az állatok számontartása, jegyeiről, őrzésekről, elletéseiről, gyógyításokról a dolgozatomat. Ismeretlen, hogy hova került. Erre Önök már levélben is adtak választ, hogy nem kapták meg. Igencsak sok munkámba van, és nem szeretném, ha ismeretlen maradna. Éppen azért fénymásoltattam, ha bár ez nem került kis összegben, de ha még egyszer leíratom az sem, mert egy oldalt 8-10 forintért, sőt ha órabért kérnek akkor még többbe kerül. Sajnos ez is meg drágult. Szíves elnézésüket kérem, hogy ha itt-ott nehezebben olvasható.

Tisztelt néprajzi osztály igyekeztem a megadott szempontok alapján elkészíteni a pályázati dolgozatomat.

Szíveskedjenek csak annyit írni, hogy meg tetszettek kapni! Mert ha nem érkezne meg valamilyen folytán akkor tudjam keresni a postán. Nem sima levél, vagy csomagként adom fel. Minden esetben értékét is megszokok jelölni, és az szerint is kell a postai költséget fizetni. Most is azt tettem. Minden esetben a postai feladó vevényt el teszem, mint most is.

Maradok teljes tisztelettel:

Jeli József
Jeli József

Pécs
Magyarürögi ut 118
7634
Önkéntes néprajzi és nyelvjárás
gyűjtő.

Jeli József
Pécs
Magyarurögi ut 118.
Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárás
gyűjtő!

11.

323-PC
1980. SZÁM

Pászterek társadalmi helyzetéről, kihajtás, és
besszerulás szakásairól, az állatok számontartása,
jegyeiről, őrzésekről, elletésekről, gyógyvitésekről.

Én 1923. október 2. napján születtem Somogy megye Szendipusztán, édesapám és édesanyám törvénytelen házasságából. Bárdibök és Bárdudvarnok közelében volt a puszta. A puszta már nem létezik, mert a történelmi sorsforduló után lebontották. A szüleimnek én voltam az elsőszülött gyerekük, utána született kettő évre Lajos, és majd ismét két év múltán született György testvérem. A születésem -bábája- anyai nagyanyám volt.

Igy mondta nagyanyám. Krumpli szedőske születtől fiam. Nem volt már arra sem idő, hogy bábaasszonyt tudunk volna hívni, mire az Bárdudvarnekről megérkezett, meg is fürdöttem. Ezt nagyanyám nagyon sokszor elmondta.

Nem készültünk fel, előbb jöttél, mint ahogy vártunk, és apádnak az ingjeibe pelenkástunk, - mondta nagyanyám.

Nagyanyám: Papp Erzsébet, született 1884. évben, május 16. napján. Somogy megyei Pacsirtvisnyén, szülei szellérek voltak, később anyagilag annyira elszegényedtek, hogy cselédszóra jutottak. Nagyanyám Végh Jánoshoz ment férjhez, aki cseléd volt. Öt gyermekük született, akik pusztai cselédszorsban nevelődtek fel. Most erről többet nem írok. Amint itt most leírtam, annak nagy részét a nagyszüleimtől tudtam meg, és másoktól, akiknek a nevét majd folyamatosan témák szerint leírom.

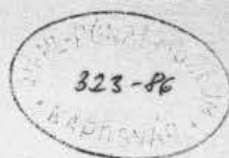
Szívesen vállalkoztam e témának a leírására, már csak azért is, mert 1982. ^(ben) Néprajzi és Nyelvjárási pályázat ^(írás) (készen) értékes bírálatot kaptam, az állatok leírásánál. A bírálat utolsó bekezdése így szól; "Szívesen olvasnánk a későbbiekben e témában a pászterek társadalmi helyzetéről. Az 1986. évi honismereti pályázatra készült."

zetéről, a kihajtás, és beszerülés szokásairól, az állatok számon-
tartásáról, jegyeiről, őrzéseiről, gyógyításairól." Aláírás: Szapu
Magda, néprajzes-muzeológus, Kaposvár. 1982. szeptember 24.

Apai nagyapám Jeli György, született 1870. december 7. napján
Somogy megye Tekajpusztán, foglalkozása gyermekkorától disznópásztor
volt. 1940-ben Somogy megye Lipótfán, a pusztán halt meg, élt 70 évet.
Nagyapám katolikus vallású volt. Minden évés előtt keresztet vetett,
és imádkozott. Déli harangszókor a kalapját levette, akkor imádkozott.
A kalap levételében, és imádkozásban még az állatok tilosba menése sem
akadályozta meg. Sőt még akkor is levette a kalapját, ha esett az eső.

Nagyapám Zselic-körszékhelyén, Zselickislaken, Tekajpusztán, Lipót-
fán, Cseperkipusztán, Gígében, Bárdibuki pusztán pásztorkedett. Nagyapám
alacsony termetű ember volt. Haja, szeme barna volt, amikor én már meg-
ismertem, a haja szesz volt. Szép pörgebajuszt viselt, amikor beretválko-
zott, a bajuszt elvágta, azt jó 2-3 óráig így is tartotta, azért hogy
szépen álljon a bajusza. Télen-nyáron bőrszalmában járt. Fekete, vagy bar-
na bárseny öltözetet viselt. Legtöbbször fehér ingbe ^{szalma} járt. A mellénye
is bársenyanyagból készült, a mellényre nagyapám sajátkezűleg varrta rá
a fényes gurgigembeket, - én csak így tudom - mert annak idején így mondták.
A fényes mellénygombok nagyapámnak a karakterét igen csak kiemelték. A
mellényének a jobboldali zsebében volt a sós pogácsa nagyságu doxadrája,
az meg csiga alakú, kacsakaringós fehér láncban lógott. Mint gyerek nagyon
irigyeltem nagyapámtól a mutatós óraláncát. Mindig szerettem volna a mel-
lényét felvenni, de arra egyszer sem került sor.

Hogy miért nem? Azért, mert igen ritkán volt otthon. Ha haza is
jött, csak pár órát tartózkodott otthon. Azért mert ^{szalma} 1930-as években Somogy
megye Cseperki pusztán uradalmi kanász volt, kanászszámadó, anyadisznókat
őrizte. Itt a pusztán az volt a gyökerlat, hogy az anyadisznókat idősebb
pásztor, vagy éppen a számadó őrizte. Ahogy az anyadisznók bepárosodtak,
utána már kezdtek ellustulni, főleg amikor már félidősek voltak. Általában

4 hónapig vemhesek. Az egyedtől is függött, hogy pár nappal előbb, vagy utóbb malacozott. Itt a puszta pentosan tudták azt, hogy mennyi anyadisznó van. Kégyvelés azt is kimutatta, hogy az állatnak mi volt a neve, hány éves, mikor, mennyi malacot nevelt fel. Azt, nem tartották számon, hogy mennyit is malacozott. A gyakorlatban az volt, hogy ha valamelyik disznó kevesebbet ellett, 3-4-et, de az is megtörtént, hogy csak egyet hozott a világra, akkor még egy másik állatnak a kismalacát tették alája, hogy nevelje. Arra igen csak ügyelni kellett, hogy lehetőleg egy időben történjen meg. ^{az ellés} Az volt a jó, ha egy időben ellett disznóknak a malacait párosítottuk. Ez azért is megnyugtatóbb volt, mert még az állat ellési lés alatt volt. Nem figyelt az emberi beavatkozásra. Másnap, vagy később ilyen módszerre már nem kerülhetett sor.

- Hogy miért? Azért mert az anyadisznó a másik disznó malacának a szagát megérezte. Az is megtörtént, hogy a kis állatot ketté harapta. Hogy ilyen kellenetlenségek ne forduljanak elő, a nagyapám ellés ideje alatt az akóiban tartózkodott. Az anyadisznóknak az ellése igen nagy gondnal és odafigyeléssel járt. Mert ^{a hirt} ideges, ha kint van a szabadban, szeret elkülönülni, ha teheti, meg is szűkíti a falkáját, és elmegy haza. Ott van a baj, amikor több disznó van együtt, és nincsen már ideje az állatnak, hogy haza menjen. Ilyen esetek a delelésnél fordultak elő, hogy a fekhelyén hozta világra a malacokat. A többi állat(ek) azt látták, összeröffenek, és bizony hogy a kismalacot szétmarcangolták. Az ilyen kellenetlenségek inkább az előhasuaknál fordultak elő, első elléskor. A 2-3 éves anyadisznóknál már annyira nem. Az volt a jó ellető kanász, aki már előre látta, azt, hogy az állat készül malacozni.

Somogy megye Cseberkipuszta, Petrácsik nevezetű földbirtokosé volt. Itt volt disznópászter is Jeli György nagyapám, és édesapám Jeli József. Mikor én itt tartózkodtam, 12 éves gyerek voltam. Szinte olyan nap nem múlt el, hogy a kanászok között ne jártam volna. A pásztrok között így

eszlott meg a "ranglótra":

- 1./ Kanászszámadó,
- 2./ Anyadisznókat őrző kanász /idősebb bejártból lett./
- 3./ Süldőket őrző kanász, kamasskeruak, vagy legények őristék az állatekat.
- 4./ Választási malacokat őrző kanász, egy felnőtt férfi, és egy kamasskeru gyerek volt.
- 5./ Hízlaldások is voltak, ezek nem számítottak kimondottan a pászterekhez, de azért ide kell őket sorolni, mert ha

volt szabad idejük, akkor a kanekeket kihajtották a legelőre. Ezeket az állatekat nem lehetett csak úgy bárkire rábízni. Igen csak jártasnak kellett hogy legyen az állateknek az ismeretében. A kanekeket őrzését idősebb pászterember látta el. Meg-megtörtént, hogy a kanekeket összeverekedtek, de annyira, hogy szinte egymást az agyaruikkal súlyosan megsebesíték. Hiába is volt az őrzőnek kutyája, a feldühödött kanekekkel nem bírtak. Az is megtörtént, hogy az őrzőket is megtámadták. Olyankor aztán nem volt kivétel, nem maradhatott el a tetleges bántalmazás. Jó nagy furkosbotnak kellett lenni, hogy azaz az őrző a veszekedő kanekeket szét-tudja választani. A kanekek különböző súlyúak voltak:

- 1./ Kategóriában a 200-250 kilósak tartóztak. Ezeket a kanekeket az őregebb anyadisznóknak a párosítására alkalmazták, amely a gyakorlatban úgy történt, hogy kint a legelőn tartenzkódó anyadisznók közé eresztették a kanekeket. Ha 50 darab volt az anyadisznó, akkor 15-20 kanekeket eresztettek közéjük. A kaneke 6 óra után, ismét párosodott. Az ilyen módszer igen nagy felelősséggel járt. Éppen azért a párosításnál, minden alkalommal jelen volt a kanászszámadó, két-három idősebb kanász, és ott voltak a fogd meg, csipd meg pászterkutyák is. Erre a célra külön voltak betanított pászterkutyák, mert úgy lettek tanítva, hogy a kanekeket a lábuknál, a fülük mögött harapják meg. Lehetett az bármilyen erős kaneke is, ha a kutya fülük mögött harapta, el-

sírta magát, de annyira, hogy a többi állat is ráfigyelt. Az így megharapott kan, leszokott ülni, a lábát maga alá huzta. Így a támadás megszűnt. Ártatlan bérány lett a félelmetes kanból.

2./ Kategóriába azok a kanok tartoztak, amelyeknek a súlya 100-120 kilóig volt. Ezek a kanok általában egy évesek voltak. Az ilyen kanoknak a kiválasztása körültekintő munkát igényelt. Törzskönyves volt az apja és az anyja. Egy-egy kanhoz csak egy továbbtenyésztésre alkalmas süldőt engedtek, nem kint a szabadban, hanem zárt kerítésen belül voltak az állatok. Sem a süldőket, sem a kanokat nem lehetett olyan takarmánnyal etetni, melyből histak. Sovány takarmányt szabadon kaptak, krumplit, kevés kukoricaszemet, ^{av} állkapocs erősítése miatt. A meslékjukba rozsgabonának a korpáját, azért, hogy előbb meginduljanak az endoképző hormonok. Azt is alkalmazták, hogy szemesen adták a rozset az állatnak. Sőt olyanról is tudok, hogy egy-két etetést is kihagytak. Olyan előhasu süldő is volt, hogy nem akart megindulni. Kéthárom napig együtt volt a kannal. Én saját magam is megfigyeltem, hogy amikor az állat nem "görgött", mert így neadtuk, akkor a kan sem macorálta, valóban igaz a fajfenntartási törvény, hogy ^{csak} az állat akkor párosodik, ha az üstögne azt parancselja. Itt is a vegetatív idegrendszernek van nagy szerepe.

3./ Volt egy harmadik kategória is, habár ez ritkán fordult elő. Ha fiatal, és alacsony volt a kan, olyan 8-10 hónapos, de már ivarérett volt. A tenyésztésre alkalmas állat még magasabb volt. Ha más megoldás nem volt, azt szoktuk csinálni, hogy deszkából lépcsőszerűen megcsináltuk a ^{me} gasítót, hogy a kan az anyadisznót felérje. Az ilyen párosításnál szintén körültekintőnek, hozzáértőnek kellett lenni. Nem lehetett ott idegen személy, mert akkor az állatok, főleg az anyadisznó menekül. Olyankor az állatok nem voltak hajlandók párosodni, olyankor vizeltek, sőt a trágyázást is végezték, unták egymás jelenlétét. Ilyenkor minden próbálkozás felesleges volt. Nem egyformák az állatok sem, mert van amelyiknek a nemiszerve piros,

meg van duzzadva, de van amelyiké csak kevésbé. A kan megszagolja, és már lehet látni, hogy alkalmasnak találja-e a páresítésra, vagy nem. A múltban, de még most is, akik állattal bánó emberek, azoknak igen csak jó megfigyelőnek kell lennie. Ugy a nagyapám, mint édesapám, annak ellenére, hogy csak 2 elemet végeztek, irai és olvasni tudtak. Erre egyébként is szükségük volt. Mert ők saját maguk is vezettek egy irkában az állatekről feljegyzést. Pontosan tudták azt, hogy melyik állat mikor vette fel a kant, mikor görgött be. Ha az állat, kettő hét múltán nem görgött vissza, akkor elfogta a malacot. De amennyiben mégis újból megindult az állat, akkor ismét páresítésra került a sor. Ilyenkor azt csinálták a pásztrok, hogy másik kannal próbálkoztak. Ha utána sem fogant az állat, nem volt már érdemes vele kísérletezni. Más lehetőség nem volt, mint hogy az ilyen állatot be kellett fogni hizónak. Az ilyen állatokat meddősnek neveztük.

Kérdetem, mint kamasszóó gyerekek, nagyapámat, és édesapámat, hogy miért következett be a meddőség?

- Lehet hogy azért, mert túl volt etetve az állat, és elhízott. Az is lehet, hogy azért nem fogott malacot, mert a kannak az endősejtjei nem voltak ivarérettek. Amennyiben 4-5-ször malacozott a disznó, már előfordult, hogy nem járt sikerrel a páresítés. Az idősebb állateknál az is előfordult, hogy méhenkívüli állapot jött létre. Ez olyankor is beszokott következni, ha már az állat előtte elvetélt. Azt is mondta a nagyapám, és az édesapám, hogy ha valamelyik állat már egyszer elvetélt, akkor azzal nem szabad ~~és~~ utána kísérletezni, mert úgy sem fog malacot.

- Miért vetélnék el az anyadisznók? - kérdeztem nagyapámtól, és édesapámtól?

- Azért, mert vagy gyenge a méhe, vagy valaki az állatot megütötte, megrugta. Olyankor is elvetéltek az állatok, ha hasuk megfázott, ezért kell mindig száraz alom a jószág alá, és nem szabad, hogy huzatba legyen. Kora

323-P6
MAGYAR

tavasszal nem szabad a hasas állatnak gyenge fűvet adni, mondta nagyapám és édesapám. Ugy a nagyapámnak, mint édesapámnak Semogy megye Cséberkipusztán az urak előtt, mint a tösei cseléd előtt tekintélyük volt. Leginkább azért, mert ha valamelyik állatnak baja volt, ő hozzájuk fordultak. Arra emlékszem, hogy ha hányt az állat, akkor azt mondták, hogy valamit beevett, keplaltatni kell. Ha nem evett, mindjárt, az állatnak a végelébe lázmérőt dugtak. Ha 40 feke fölül volt az állatnak a láza, akkor beteg volt. A 39 fok még nem számített láznak. Rántott levelet kellett főzni az állatnak, faszemet egyen, keserűsöt adtak a jószágnak. Ők végsték az uradalomban a szópós, és a választási malacoknak a herélését is. A hereszacsót minden alkalommal bevarták, hámicérnával, amely kenderből volt fonva, és diannózsirral bekenték. Azt többször is láttam, és hallottam, amikor mondták, hogy erősen kell megfogni az állatot, hogy még csak véletlenül se mozogjon a műtét alatt, mert akkor a bélrendszerben betegség léphet fel. A herélés után nem volt szabad az állatoknak enni, kivételt képeztek a szopómalacok. Azért kell a kizmalacokat addig kihérélni, míg szopnak, mert akkor könnyen átvészelik a herélést. Ha már süldőről volt szó, vagy még annál is nagyobb állatról, akkor nem volt szabad hogy annap egyen, sőt az volt a jó, ha két etetést is kihagytak. Legnagyobb ellensége volt az olyan állatoknak, ha süldet kaptak. Mert olyankor bélcsavaredás is bekövetkezett. Így mondta nagyapám és édesapám "hogy inkább az állat sirjen, mint az ember, a gazdája. Még az sem baj, ha szétszedi az állat, azt még meg lehet csinálni, de ha az állat elpusztul, az nagy veszteség a szegényembernek." Még az sem volt mindegy, ha az uraságnak az állata pusztult el, mert olyankor meg a kasászek, pászterek nem kaptak "percentot".

Percentnek azt nevezték annak idején, ha egy-egy malac után le, vagy 20 fillért kaptak, de csak akkor, ha megtörtént a leválasztásuk a szeptástól. Emlékszem, hogy ha leválasztották a malacokat 300-400 darab is volt a falkában. Szép kis pénzüsszeghez jutottak a pászterek.

1934-ben volt, hogy édesanyám kivett az elemi iskolából, hogy apám mellett kanászbojtár legyek. Azért is nem tudtam befejezni a 4. elemi iskolámat, mert április elsején már kanászbojtárnak kellett mennem.

Hire ment a vidéken, hogy édesapám jó pászter ember. Somogy megye Csörkkipusztáról elszegődött, Somogy megye Jákó községbe, községi kanásznak. Részenben azért, mert ott több volt a fizetése, meg azért is, hogy már unta az uraknak a parancselgatását. Habár, többször is hallottam, amikor apai nagyanyám mondta; pógároknak cselédjének lenni, még rosszabb, mint uradalomban, mert ott minden gazda parancsolt.

Édesapám, mint pusztai kanásszámadó egy évre kapott 18 máter-másza kenyérgabonát, fele busa, fele rozs volt. Évi 80 pengő fertájpénzt, egy és félhold kukericaföldet, 300 négyszögöl kenyhakertet, 300 négyszögöl füveskaszálót, 30 kiló só, 10 úrméter tűzifát, kettő tehent, és kettő növendékberjút tarthattak, 2 anyadiszót, 6 szüdt lehetett kiengedni a pászter elő. Mint kanásszámadó ^{a)} béresek, és a kecsisek konvenciójától féltel többet kapott. Tehát annyi bére volt, mint például a pusztai csősznek, vagy az Üregbéresnek.

Amikor Jákóba mentünk kanásznak, ott is kaptunk egy szoba-kenyhás lakást, ezt pászter lakásnak nevezték, mert ott lakott a csordán is. Édesapám január elsején szegődött el a községbe, a községi előljáróság fogadta meg pászternek. Gyakorlatban úgy volt, hogy többen is jelentkeztek pászternek, amelyikre több szavazat esett, azt fogadták el, mert 12 tagu volt az előljáróság. Számított a hirnév is. Még itt meg kell azt is említeni, hogy Csörkkipusztáról az uraság nem igen akarta elengedni édesapámat, a fizetésén is akart emelni. De már nem tudták visszatartani. Megfogja maga még bányai, hogy elmegy a pusztáról - mondta az uraság.

Községi kanász bére:

Kaptunk egy zsuptetős falusi pászterháiban egy szoba-kenyhás lakást.

Egy és fél held kukericaföldet, de az annyira sovány volt, hogy nem termett, mert évek óta nem volt trágyánva. Házhoz tartozott 250 négyszögöl kert, egy évre 6 kecsi csapatófát kaptunk tüzelésre. A házhoz tartozott egy tehén-istálló, és kétrészes disznóól.

Minden egyes anyadisznó után negyedévenként egy fülütő busát, a növendék állatok után meg félfülütőt kaptunk. A falába kiszektatott választási malac után 10 fillért kaptunk. Erre mondtuk, nesze semmi, fogd meg jól. Minden 3 hónapban vittük a fülütő edényt, és a szákekat, házról-házra mentünk, mint a kéregető koldusok.

Egy évben közel 25 méterhássa gabona gyűlt össze. A szektató pénz egy évben 50-60 pengőre rugott fel. Egy év után arra jöttünk rá, hogy Jákó külségi pásterkedés rosszabb volt, mint az uradalomban. Édesapám is rájött arra, amit mondott nagyanyám "hogy a pusztán, csak egy-két ur parancsol! De a külségben mindenegyus pógár." Még arra is rájöttünk, hogy a külség kanászának az egész családja keresi a kenyereket, míg a pusztán csak a családfő.

1935-ben Jákó nagykütség volt. Négy utcából kellett az állatokat összehajtani.

- 1./ Édesapám ment az alvégre.
- 2./ Én meg a felvégre.
- 3./ Édesanyám, Lajos testvéremmel a proletár negyedbe ment.

4./ ^{az} Kütség harangzója, aki segített, az meg a vasut utcába ment összehajtatni a disznókat. A kütség közepén, a templom-téren volt a találkozó. Volt is a kütségben nagy ricsaj, mert a kanászessterral durregtattunk, én egy régi levante kúrttel fujtam, hogy "hajtsd ki, pógár a disznót!" Édesapám meg szilaj ökör szarvából készült kúrttel fujta, "reggel, reggel! Itt a kanász, erőssze ki a disznót paraszt!" Édesanyám, és a testvérem meg kelempelt, de olyan igazi érces hangja volt, mert több volt a réz a kelemp anyagában, mint a vas, a kelempnek a szive is réz volt, amely óralengés sze-

11.
323-P6

rőlen ültött jobbra, és balra. A harangzó meg egy nagy csikó réscsengőt rászett. Ezekre a jelekre tudták a parasztek, hogy jön a kanász, ki kell engedni a disznókat. Kettő kutyánk is volt. Egyik édesapámmal volt, melynek "Bujtár" volt a neve. Igazi pászter-kutya volt, csak akkor ugatott, amikor terelni kellett. Így mondtuk a kutyáknak: "Bujtár, nézd csak! Mit csinál! Tereld meg azt a nyavajást! Már megint csak kujtereg. Jól van, már hagydi! Gyere ide! Jól van kiskutyám, ügyes vagy." Persze, olyankor a kutyának a nyelve lógott, a foga villant. ^{és} Drigye máltó fogai voltak, így mondtuk akkor. Ezt a terelő szót is használtuk: "Bujtár! Nézd csak mit csinál! Túszelj oda! Futott is a kutya. Ha megferdült az állatok, akkor mondtuk, hogy "hagyd már, elég volt. Gyere ide Bujtár!" Lógott a nyelve, nagyon szihált, mindig kereste a vizet. A derekunkon lógott a szíjjen a kulacs, amelyben mindig volt víz. Nem volt más, mint hogy levettük a fejünkről a kalapunkat, és annak a tetejére üntöttünk vizet, és abból ivott a kutya. Volt egy olyan öreg kutyánk is, amelynek az volt a neve, hogy "Fillér". Kérdeztük, tőle, hogy kell víz? Olyankor hármat ugatott. Ha nem volt szomjas, nem ugatott. Ide tartozik, hogy a pászterkutya rövidebb ideig él, mint a házörző kutya. Kérdestem is annak idején a nagyapámat és édesapámat, hogy miért csak olyan rövid ideig élnek?

- Azért, mert sokat futnak, a szívük jóval nagyobb, mint a kevesebbet mozgó kutyáké. De a hallásuk, és a látásuk meg ki van finomodva. Ritka az olyan pászterkutya, amely öregségére megsüketülne, vagy megvakulna. Általában 8-10 évig élnek a pászterkutyák, míg a többi, ugyancsak ebben a fajtában, 13-14 évet is megérke. Még azt is mondta nagyapám és az édesapám, is hogy ha a pászterkutyáknak van kölykük, azt nagyon szeretik. Mindent elkövet a pászterkutya, hogy a kölkével tudjon lenni. Mivel hogy a munkájára mindig szükség van, ahogy megkölkenik, elrejtőzik, csak akkor jön elő, ha éhes. Éppen azért legtöbb pászterkutya hím. Azt is megtudtam, hogy azért a hím kutya sem marad meg állandóan a gazdája mellett, mikor rájön a tüzelés, csak meg-

Az 1986. évi honismereti pályázatra készült.

12.
323-PC
KIS-ÉRTÉKESÍTÉS

megszökik. Egy-két pászter azt is megcsinálta, hogy a him kutyát ivar-
talanította. Utána semmi-érővé vált az állat. Az állatot semmi utána
nem tudta érdekelni. Közömbös volt az állat, nem volt hűséges, még a
gazdájához sem...

Nehéz kenyérkereset volt a falusi pászterkedés, bármilyen idő is
volt, ki kellett hajtani az állatokat. A községben igen csak sok disznó
volt. Ingadozott az állományok száma, átlagosan olyan 2500 körül moz-
gott. Legtöbb nyáron volt. Augustus után kezdett csökkenni, mert olyankor
befogták az állatokat hizlalni-, télen inkább a növendék állatok jártak ki,
a szülők meg az öregdisznók. Hidegben mindig több baj volt az állatokkal,
mert nem igen álltak meg egy helyben, mert fáztak. Téli hónapokban a de-
lelőt sem kellett igénybe venni, mint nyáron. Még ha éhesek is voltak az
állatok, azért a nagy hőségben, csak deleltek, a tűző napon, a pecséjében.
Itt ²⁷ Semogy megyei Jákó községben a legelő 5-6 kilométerre volt. Széles föld-
út csapáson kellett az állatokat hajtani. Sokszor kegyetlenek tudtak lenni,
mert csak jobbra, vagy balra szerettek volna menni a határban. Először
kellett figyelni, hogy ne menjenek nagyon. Ez különösen tavasszal és nyá-
ron volt így, mert érezték a szőlők a szagát. Inkább a szőlőre ment az áll-
lat, mint a szemestakarmányra. Ilyenkor volt a legtöbb terelési vezényszó.
"Menj arra előre, tereld meg őket! Nézd csak a hátuja is elmaradt, azt is
hajtsd, csak meg!" Futattunk előre, hátra a kutyával együtt, hogy minél előbb
csak a legelőre érjünk ki. Amikor kiértünk a legelőre, nagy könnyebbülés
lett rajtunk. Mert a legelőn azért már jobban szétszéledtek az állatok,
és nem futottak, mint a kergebirka a falu utcájában...

A pászterkedésünket az még jobban megkeserítette, amikor idegen
állatot kellett kihajtani. Legalább egy jó hét kellett mire az állat meg-
szokott. Különösen azokkal az állatokkal volt baj, amelyek előtte ólas-
disznó volt, nem járt ki a kanász elé. Az ilyen állat sok esetben nem is
birta azt a nagy mozgást, és előbb-utóbb a gazda is belátta, és ottan tar-

totta. Mindig az volt a jó, ha már kismalac korában kijárt, és megszokta a többi állatot.

Itt Jákó községben cserdás pászter is volt. Egy tehén után szintén negyedév után egy fölűntő buzát adtak, növendék állat után meg fél fölűntőt. Itt a berjunak a kiszektatása a legelőre, már² körülményesebb volt. Éppen azért a pászter egy berju után 1-2 pengőt kapott. A száján szeges kosár volt, ha másik állathoz ment, annak tőgyét megszurta, és már (s) nem tudott szopni. Ez egyébként kötelező volt, ha berjút a legelőre hajtották ki. Mert ha nem védekeztek, akkor a növendék állat bizony, hogy kiszopta a tejet a másik idegen tehénből.

A cserdás élet már valamivel nyugodtabb volt, a kanász-élettől^{-nél}, mert azért a tehének lenha járása nem igényelt annyi futkározást. Itt is szokás volt, a szép kiállású tehének a nyakába akasztott kelep, az ilyen tehenet vezértehénnek neveztek. Tulajdonága az volt, hogy mindig elől ment, és a többiek meg utána mentek. Erre is kellett az állatot nevelni, szoktatni, ~~itt~~ már növendék korában csomagot, vagy kiskelempet kapott a nyakára. Amelyik gazdának vezérkelempes tehene volt, az büszke is volt rája. Leginkább ^{az} vezérkelempes tehén a községi előljáróság tagjává volt. Az ilyen kelep viselésére nem volt alkalmas mindegyik állat. Csak is olyan állat volt erre is alkalmas, amelynek nyugodt, egyenletes, hintázó járása állandó volt.

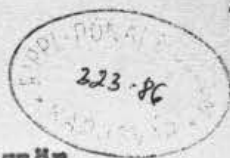
Például: ha deleltek az állatok, és ha a vezérkelempes állat elindult, a többi is ment utána. Láttam azt is, hogy egyik-másik pászter deleléskeket levegette az állatnak a nyakáról a kelempet, azért is hogy a többi állatnak a pihenését még csak véletlenül se zavarja a mozgó állatnak a kelempelése. A községi pászterkedéshez tartozott, hogy Husvétkor és Karácsonykor a pásztereknek a gazdák adtak egy-egy szelet kalácsot, himestejást, narancset, a módosabb pógárok 1-2 pengőt. Az is előfordult, hogy egy-egy lüveg bort is ajándékoztak. Szokás volt, hogy tavaszkor, amikor először hajtották ki a teheneket, a cserdás elé, az istálló ajtajának külsőbőrére tettek tejt, ha

az állat nem lépett rá, akkor a csordásé lett a tejás. Ritkán fordult elő, hogy ráléptek volna az állatok. Az összegyűlt tejások számából jófermán a páster is megtudta, hogy mennyi jószágot hajtottak ki a legelőre. Jól jött a tejás összeszedése, mert annak idején egy tejás 3-4 fillér volt. A napi napozás meg 80 fillér vagy egy pengő volt.

Annak ellenére, hogy itt a küszégen több jövedelem volt, azért a családnak még sem szeretett itt lenni, mert a kenyeret az egész családnak kereste. De viszont a pusztán nem, mert ott édesapám kapott annyi bért, melyből ha szükösen is, de azért megéltünk, ha még napszámra is mentünk.

Éz 1935-ös években Jákó nagyküszég volt. Nem valami barátságos népek éltek a küszégen. Már akkor is lehetett látni, hogy aki vasutas dolgozott az lenézte a szállért, vagy a gazdaszolgát. Az is mélyen él bennem, hogy amikor este kint voltam az utcán, habár igen el voltam fáradva, de azért csak kamaszkodó gyerekek voltak, és a parasztyerekekhez mentem. Mondták is, hogy ugye te vagy az új falusi kanásznak a fia? Igen én vagyok. A kérdésből is lehetett érezni, hogy alacsonyabb rendűnek tartottak bennünket. Sajnos azt is többször hallottam, idézem: "hol vagy te gyerek, miért nem jössz már haza, már elhúzták az esti harangszót!" Mondta a parasztyerek, akivel beszéltem. Gyűvök már, a kanász bácsinak a fiával beszéltem. "De most már azonnal gyere haza!" Hallottam, amikor a nagyanyja mondta, "többet meg ne lássalak a kanász gyerekekkel!" Azért utána is találkoztunk, és beszélgettünk, nem is mondtuk egymásnak a történeteket. Ő is meg én is tudtuk azt, hogy a vagyoni különbség választott el bennünket. A szülők soha sem mondták azt, hogy ne beszéljek a parasztyerekekkel. Hát, hogy is lehetett volna azt megtiltani egy faluban.

Jákó nagyküszéghöz minket mint pástereket semmi más nem kötött, (eda) mint a kenyérkereseti lehetőség. Idegeneknek is éreztük magunkat. A küszég pást^{or}házát igen csak meg lehetett ismerni, mert zsuptetős volt, épített volt annak minden oldala, mert nem volt bekerítve. Mivel igen el volt

hanyagolva, azért is feltűnő volt a többi falusi hástól. Többnyire
ast is hallottam, ha valaki járt a községben, és keresett valakit,
célpontként is jelezték, mert így mondták, hogy menjen csak a harang-
láb felé, mellett van a pászterház.

1936-ban az egész családnak megelégette a Jákó községben a
disznópászterkedést. A falu utolsó embereinek tartottak bennünket.
Édesapám elszegődött Somogy megye Nyírespusztára, ott meg urasági kanász
volt. Ellető kanász. Én meg visszamentem a nagyszüleimhez, akik Somogy
megye Felsőheténypusztán laktak. A pusztát piarista egyházi birtok volt.
A pusztát igen csak mindentől távol esett, a legközelebbi falu Nak volt,
oda jártak a cselédek boltba, ritkábban Debővárra, amely 15 kilométerre
volt.

Pusztai pászter-élet

A rangsor szerint: 1./ Uradalmi gulyás volt az első. Egy éves
tinóktól, kettő évesig voltak együtt. Télen jól megépített téglaisztálló-
ban. Egy cselédemberhez éves tinóig, 20-25 állatot gondozott, egytől-
kettő évesig 15-20-at. Egy istállóban 160 állat is volt. Az állatok
minden év november elején beszerültek az istállóba, és a következő év
május elsejéig ott voltak. Télen az állatokat korán hajnalban már kellett
etetni, vakarni, kefélni, minden reggel a farkukat meg kellett mosni. Mi-
kor már az etetéssel, a gondozással végeztek az emberek, kezdett kivilá-
gosodni. Kettő állatgondozó kiment a sudárfáskutra, és olyan 20 literes
favederrel hozták a vizet a vájuhoz. Egy-egy eresztésesker csak egy csapat
állatot engedtek ki. Ez gyökerlatilag úgy volt, hogy mindig az egyik gon-
dozónak a keze alatt lévőket engedték ki. Amíg az állatok kimentek inni,
az idő alatt a többi cseléd az állatoknak a helyére száraz buzaszalmát
almoltak be. Más szalmát nem volt szabad alemnak használni, csak buzaszalmát.
Mire mindennel végeztek, reggel 8 óra volt. Mivel hogy télire a gulya az

istállóba szorult. Itt a pusztán Medonyi Pál volt a gulyás számadó. Gyerekkora óta pászterkedett. Annak idején 60 év körüli volt. Alacsony-termetű, mindig csizmában járt. Alacsony-tetejű, és keskeny-karimájú kalapot viselt. Félheld alakú bőrtarisznyája volt, abban tartotta az élmét. Mint gulyásszámadó 5 volt a többi cselédembernek megmondhatója az istállóban. Ugy is szólították, hogy számadó ur! Alattomos, magának való ember volt. Senki nem is szerette. Télen a gulyát a számadó, és a bujtárja, valamint 2-3 gyalogbéres gondozta. A pászterek és a gyalogbéresek között nem volt egyetértés, mert a pászterek több fizetést kaptak, pedig a munka egy volt. Télen nappal a pászterek voltak az állatokkal, ha piszkítottak, akkor azt alóla elvették, azért hogy az állat ne hogy bele feküdjön. Éjszaka meg a gyalogbéresek közül egy ember tartozkodott az istállóban egy héten át. Legtöbbet egész éjszaka fent volt, mert mindig akadt teendő, hol egyik, hol a másik állatnak volt valami baja. Meg gyakran a kötelet, vagy a láncot elszakították. Másnap a cseléd nem kapott pihenőt. Mert épp, úgy mint a másik ember dolgozott, amikor végeztek az etetéssel, megreggelintek. Utána mentek a kukericagóréba szákokba menni a csüveskukericát, géppel lemerzselték, megdarálták. Utána elmentek a répakaszalhoz és onnan kecsival répát szállítottak a darálóhoz, azt is géppel megdarálták. Utána mentek az istállóba, ott meg előkészítették a szecskát. Egyik cseléd ment a lovas, a másik meg az ökrös-szekérrel ki a határba szénáért, árpaszalmáért, kukericaszárért. Ezt a pajta alá vitték, ott géppel szecskának megválták. Egy másik cseléd takarmányos kocsissal meg elment a polyvaskaszalhoz, azt is koverőbe vitték. Utána meg a darát mérték föl. Mire a szecska keveréssel végeztek, 12 óra volt. Egy óra ebédszünet következett. "Élután három óráig meg kimentek a határba szénáért, alpszalmáért, azt szállították az istállóba. Mire ezzel is végeztek délután 3 óra volt. Kezdődött az etetés, amely tartott este 6 óráig. A téli pászter-élethez tartozott az is, hogy január után minden egyes állatnak a szőrét

323-86

le kellett géppel nyírni, kézimírógéppel. Ezt az emberek szerették csinálni, mert meleg helyen voltak.

Mikor megjött a kikelet a tinókat kihajtották az akolból. Az akol szalmával, oldalra fával volt lefedve. Itt az állatok csak éjszaka tartózkodtak. Itt volt a pásztereknek egy földbeásott kunyhójuk, ha az állatokat ide beterelték, az akolt nem lehetett elhagyni, még egy percre sem. Az akol a legelőtől olyan 3 kilométerre volt. Az akol közelében is volt egy sudárfáskút, és a legelőn is, valamint a közelben itató vályu. Míg az állatok kint voltak az akolban, és kihajtották őket a legelőre, abrakot nem kaptak. Mikor a harmat már felszáradt, akkor a pászterek az állatokat kihajtották a legelőre. Kezdetben a legelőtést szakasszal engedték. Minden nap 12 órától délután 2 óráig a karánba ^{ny} voltak az állatok. Esetleg ha a bujtár eltávozhatott kis időre az akolból, de szágadó az sem. Ezt mindig ellenőrizték a pusztai vezetők. Amennyiben nagy volt a hőség, akkor félórával tovább voltak az állatok az akolban. De este meg tovább voltak kint a legelőn. Ahol az akol volt, körül-körül mesz terület volt. Egy széles csapás vezetett a legelőre, de kinszenvedés volt azon a csapáson az állatokat kihajtani a legelőre, mert minden áron a telenbe akartak csak menni. Itt Felsőhetény-pusztán amikor már az uradalmi gulyalegős igen csak megkepott, a nagy szárazság miatt nem nőtt fü, kezdődött a pásztereknek a nyugtalansága, mert éhesek voltak a jószágok. Más megoldás nem volt, mint az akol állásába kecsi-szám szállították a száraz süldetakarmányt, csalamádét, zabeszkönyt, polyvát, dudvát, elremlott takarmányt, az állatok azt betiperták, az érett trágyává állt össze.

2./ Itt a pusztán volt egy süldődisznó-pászter. Fazekas István, aki abban az időben olyan 50 év körüli volt, és fia Pista 16 éves, az meg bujtár volt. A süldők a pusztán az egyik szalmatető akolban voltak. Annak volt egy kerítése, amely téglával volt lerakva. Ezt placznak mondtuk. Oda az állatoknak zsákból öntötték ki a szemestakarmányt. Leginkább kukoricát.

As is előfordult, hogy csüvesen kapták. A vályukba vizet kaptak. Reggel ki lettek hajtvva a legelőre, és 12-14 óráig meg az akolban lettek terelve. Míg az állatok az akolba voltak, a pászterek megebédeltek. És a pusztán delgontak, a magtárban, szérűskertben. Külön volt a disznólegelő. Történelmileg is ismert Suledt várnál, - a török világból ered - itt volt a legelő. Ahogy egy-egy tábla földről a terményt betakarították, utána a disznókkal oda mentek. A süldőkből válogatták ki a tovább-tenyésztésre alkalmasakat. Amelyek nem voltak alkalmasak a tovább-tenyésztésre, azok az állatok meg hizók lettek. Itt a pusztán az uradalmi disznópászterek csak tavasztól-őszig voltak. Téli szállásuk az állatoknak nem volt.

3./ A tehén-pásztor a pusztán a cselédek csordása. Általában egy felnőtt férfi volt, aki konvencións cseléd volt. Év május 1-től, november 1-ig cselédek tehensit, borjukat őrintek. A cselédek jószágainak szintén külön volt legelője. A süledtvár déli részén terült el. A cseléd jószágának a legelőjén is volt egy sudárfáskut, Nyári alkol nem volt, és mindig is nagy gondot okozott a pásztereknek, mert ha rossz idő volt, az állatok akkor is kint álltak a szabad ég alatt. Volt egy vadkörtéjes és ott delletek az állatok. Miker az állatok télire beszerültak az istállóba, mely később volt, a csordás, a pászter, tavaszig a tinó, vagy a gűből istállóban delgezett. Ezt az időszakot egyik pászter sem szeretete, csak az igazi szabad patikacsendes hónapokat, amikor kint lehettek a szabadban.

4./ Itt a pusztán pászteri rangsorban utolsó volt a cselédek disznópásztera. Már messziről is meg lehetett tudni, hogy cselédeknek a disznái vannak kint a legelőn, részint azért is, mert ott a falkában kismalactól kezdve az öreg disznóig mindent meglehetősen találni. Sértő volt, de így is mondták, hogy csürhe pászter. A disznólegelő közel volt a pusztához, a puszta és az erdő között. A legelőn folyt egy kis vizesárokban a víz. Csak akkor kellett a sudárfáskutból vizet hozni, ha igen nagy volt a szárazság. Többeszer hallottam, hogy bárhol is delgeznek az emberek a pusztán, csak a

cselédnek ne kelljen pászterának lenni. Cselédnek, cselédje lenni az egyik legrosszabb. Mint ahogy lenni szokott, akkor is csak erre a területre is találtak pászter-embert. A cseléd disznópásztert tartották a pusztán az utolsó embernek, mégha tudott is írni, vagy olvasni. Pászternek a nevére már nem emlékszem. Azt viszont tudom, hogy nézeteltérése volt a pusztagandával, mert a ganda jószágait külön kellett etthen reggel és este etetni. Ha volt szoptató disznaja, azt meg délben haza kellett kísérni. Ugyancsak ilyen kivétel volt a teheneknél is, mert a pusztagandának a teheneit meg a csordásnak kellett gondozni.

Emlékeztet, hogy minden évben már annyira várta a cselédség, hogy jöjjön el az aratás, és a gabona tarlóra lehessen kihajtani a disznókat. Ez igen csak jó volt, mert egy-két hétig míg az állatok kijártak a tarlóra, szépen fejlődtek. Mikor már termelt a földéken tük, a hízónak szánt disznót befogták, hogy hizzon. Igen csak baj volt, amikor tejes kukoricát kapott az állat, mert bélszállalmi voltak. Gyorsan keserűsöt az állatnak! Ezt többször hallottam. Az állatot befogták, és a száját kifessítették, s egy fadarabot tettek a szájába, és az üvegből a keserűsöt megitatták vele. Használt az állatnak. Ha pedig használatos volt a jószáguk, azonnal faszemet törtek össze, és azt itatták meg az állattal. Majd az állat gyógyításról a végén írok még.

Itt a cseléd jószágok körében fokozottabb bajok voltak a kihajtásnál, és a megszektatásuknál, mert több disznófajta volt. Marták is egymást az állatok. A pászter elé kihajtott idegen állat, hogy ott megszekjen, nagy fáradtsággal járt, akár a kismalacokról, akár a nagyobb állatekről is volt szó. A kismalacokat, de a nagyobb állatokat, amelyek először mentek ki a pászter elé, petróleummal, vagy kátránnyal kenték be a szőrét, azért, hogy az idegen állatnak a szagát ne érezsék. Az állatok egymást szagról ismerik inkább föl. Ezért is volt az, hogy ha először kihajtották az állatokat, a pászter elé, akkor az az állat pár napig elkülönült, meg-megszokott. A pászternek a gandra szektató-pént adtak, 10-20 fillért, egy jószág után.

323-96

Gyakorlat velt, ha görgött a disznó, a pásztor megmondta a gardának. Ha felvette a kant az anyadisznó, azt tudomására hozta a tulajdonosnak, aki feljegyezte a kalendáriumba. Az előfordult, hogy kettő hét múlva ismét meggörgött az állat, és felvette a kant. Ha még egyszer meggörgött, akkor már nem velt rendben a fogamzás. Az ilyen állat legtöbbször arra a sorsra jutott, hogy befogták hizónak.

A cselédek kanásza pontosan tudta, hogy kinek mennyi állata van, mivel irai és olvasni a pásztor nem tudott, így csak fejből tartotta számon, hogy kinek mennyi állata jár ki a legelőre. A cseléd disznópászternek is voltak disznai. Gyakran lehetett látni, (egy) amikor kint voltak a legelőn, hogy a saját jószágaival kivételezett, mert azok a pásztor közelében tartózkodtak, egy-egy tölcsér falatot, azért az ő állatai meg-megittak. Ezért nem is volt a pászternek kellemetlensége. Már akkor is ilyen szokás járta, hogy minden szentnek maga felé hajlik a keze. Pászternek volt egy, vagy kettő kutyája. Azoknak külön volt edényük, amelyből ettek. Egy koszon voltak a kutyák is a pászterrel. A pászternek a felesége mindig is számított arra, hogy annyi ételt vitt, hogy a kutyáknak is legyen mit enni. A pászter az olyan kutyát nem is tartotta a nyájnál, amelyik elment a nyúl után. Ha egyszer meg is csinálta, azért a pászter megverte, és ha utána is elszökött, ezen a kutyán tuladott. A pászter reggelit vitt magával; kenyeret, szalonnát, hogymát, vagy ha szalonna már elfogyott, egy párban zsirt. Itt a pusztán a pászterek délelőtt ételt ettek. Vacserát meg otthon, vagy ha kint voltak az akelnál, akkor meg a családnak valamelyik tagja vitt ételmet.

A pászterek társadalmi helyzetéhez tartozik, hogy itt Semegyegyében, pontosan Felsőhetényben utolsóként tartották őket számon. Minden negyedévben volt szemességben, só, fertáj-pénz, tűzifa, -osztás, uteljára kerültek a pászterek. ¹ ~~meg~~ a malonán is a gohona őrlésénél is utolsók voltak, elsők voltak a pusztai vezetők, pusztagazda, kocsisgazda, öregbéres, csősz, majd utána következtek az iparosok, mint például, kovács, bogár,

ács, gépész, lakatos, kőműves, az alacsonyabb kategória; kecsisok, béresok, gyalogmunkások, akiket gyalogbéreseknek hívtak. És csak utána, végül következtek a pásztrok. Még a konvenciók kukoricaföldnél, a kenyhakert, valamint a kassálórét kimérésnél is a pásztrok voltak az utolsók. Sőt a földnek a végében osztottak nekik földet; mondván azt, hogy ha a csapásen hajtják az állatekat, jobban vigyáznak arra, hogy az állatok ne menjenek be a tilosba. Mintha csak most is hallanám: így mondta Fazekas Istvánné disznópásztor felesége: "ráérek én még délután is menni a kukoricavetéshez, mert úgy is mi leszünk az utolsók."

Sőt az is megtörtént, hogy nem is ott kaptak konvenciók földet, ahol a többi cselédok, hanem máshol, amelyen a jószágokat szekták elhajtani. Itt a pusztán az volt a régi gyökerlat, hogy mindenki cüveket készített, amelyre rá volt írva a konvenciók cseléd neve. Például: V ó g h Imre négyükrös béres, vagy F a z e k a s István, uradalmi kanász. Mindegyik föld végébe névvel ellátott cüveket vertek le. A cüveknek a felső vége síma volt, és tintaceruzával írták rá a nevet, mivel a legtöbb cseléd nem tudott írni, és elvasni, szines rongyet, ruhadarabot kötöttek rá. Ha pedig nem kötöttek rá felismerhető anyagot, akkor is azért tudták, hogy kinek hol volt a földje, hogy ki után következett, mert amikor mérték ki a földet, már a cselédasszonyok úgy is sorakoztak fel, tudták, hogy ki mikor következhet.

Az akkeri élet történetéhez tartozik, Alsóheténypusztán Herváth Mihály nevezetű uradalmi kanász-számadónak több gyereke volt. Egyik fiúgyermeké nagyon okos volt. A pusztai tanító mindent el övetett, hogy tovább tanuljon. Sikerkült neki bejutni Debővárra a gimnáziumba. Ott is kitűnően tanult. De annyira okos volt, hogy több urigyereket is tanított. Az osztálytársainak a szülei pénzt, és ruhaneműt is adtak Herváth Mihály fiának. Mikor elvégezte a 4. osztályt a gimnáziumban, felvették Székesfehérvárra egyházi iskolára, kispap volt. Ott is kivált a többi tanulótl. A harmadik évben ki-
Az 1986. honismereti gyűjtő pályázatra készült.

21.
323-PC

találták, hogy megbemlott az elméje. A tanulmányát nem folytathatta. A pusztán az uraságnak az iredájában dolgozott. Én magam is láttam, de rék, szép sudárnövésű fiatalember volt. Suttogták az emberek, hogy nem épp elméjű, nagyon okos, és azért havarodott meg. Persze, hogy nem volt igaz, mert annak idején az urak attól tartottak, hogy a szegényember fia felülkerekedik. Ez a fiatalember írta meg a cüvekekre a neveket, valamint a zsákokra is a cselédeknek a neveit. A tanító nem tudott belenyugedni, hogy a fiatalembert eltanácsolták az egyházi iskoláról. Nem hagyta, hogy elkallódjon. Megbista, hogy az iskolában a gyerekekkel foglalkozzon. Itt a pusztán is pusztai vezetőknek a gyerekeit tanította, akik polgárba jártak, különórát adott. Téli estéken műkedvelőre tanította a pusztai embereket, ezt még az urak hagyták. De azt már nem, hogy az iskolában, a gyerekekkel foglalkozzon. Rossz házsnár a pusztai uraság, Herváth nevezett iskolázott fiatalembert kinevezte írónak. Beszéltek a népek, hogy ő vette a könyvelést. Szót emelt az ellen, hogy egyenlő munkáért, miért nem adnak annyi bért, mint amennyi a munkást megilleti. A pusztára került fiatalembert a tisztartók sem nézték jó szemmel. Akkor már mindenki tudta, hogy nincs senki baja szemléjének, sőt okos ember hírében állt. Egyik alkalommal a pusztán járt Maronyérről az egyik egyházi vezető, aki beszélt Herváthtal, és rövidesen a pusztáról elkerült a közséumba. Hogy utána, hogyan alakult a sorsa, azt nem tudom.

Hogy több adatunk legyen 50 évvel ezelőtti pászterek életéről, szívesen írom le a következőket: a pusztai cselédsorsunk folytán 1936-ban költöztünk Somogy megyei Inámpusztára, a pusztát Eszterházi hercegi birték volt. Két zsidótestvér bérelte a pusztát, 1930-tól 1940-ig. Nem részletezem. Szerettek itt a cselédek szolgálni, de még a 6 hónapos summások is szívesen jöttek vissza a következő évben dolgozni. A mi családnak is itt lakott 4 évig. Jól gazdálkodó bérlők voltak. Kettő fő-foglalkozási ágat említek:

- 1./ Mezőgazdasági termelést.
- 2./ Állattenyésztést.

Szeszgyártás is volt, kukerica, és cukorrépa feldolgozására.

A rangsor szerint voltak itt is a pásztorek:

1./ Csikósek	4./ Kanászok /radalmi/
2./ Gulyások	5./ Cseléd-cserdás
3./ Juhászok	6./ Cseléd-kanász

A pusztán volt egy csikós számadó, és egy bujtárja. A számadó Tobak József fiatalember volt. Testvér bátyja a pusztán kecsiganda volt. A csikóistálló a puszta végében volt. Közvetlen mellette terült el 20 holdnyi díó, füves réss; itt is legelésztek az állatok. A puszta közelében volt a rét. Amikor az elsőhűvésű fűvet lekaszálták, utána engedték ki a csikókat a rétre. A csikók igen sokat tartózkodtak a karánban, így mondták, hogy az állásban. Ugy télen, mint nyáron a csikókat minden nap kiengedték, volt is nagy futkózás, mert mindig távolabb szerettek volna menni. A csikósek csak egy nyereg nélkül ülték meg a paripákat, azokon terelték a csikókat, sudaras szijesterral, pattintottak!

A csikós pászterélet szép volt, különösen nyáron, amikor az állatok nyugodtan legelésztek. Ha megbegarasedtak, akkor aztán nem lehetett őket megtartani, mert egy trappban, vágásban, terenyiránt futottak. A hátrában kárt is tettek, mert nem számított, hogy milyen földre is mentek. Emiatt többször is bajuk volt a csikóseknak. De azért csak engedett az uraság a haragjából, mert akárkít nem lehetett csikós pásztersággal megbizni. Meg aztán nagy lekötöttség volt. Se ünnep, se vasárnap nem volt, mindig helyt kellett állni. Igaz, hogy meg is fizették, mert 4 métermissa gabonával és félhold kukericafülddel többet is kapott a számadó. Meg minden egyes csikó után perecentet is kaptak, egy pengőt. A csikókat 3 éves korban fekták be munkára. Külön voltak a könnyűvérű csikók, és a nehéztestűek. Volt pár darab angol telivérű csikó is. Azek külön nevelést kaptak, el voltak különítve a többitől. Pontosan nyilvántartották az állatokat, mindegyiknek meg volt a születési éve, apja, anyja neve. A csikó akker kapta meg a végleges

27
323-86

nevét, amikor a telepről elkerült. Itt a pusztán 50-60 csikó is volt. Nem lehetett csak úgy félvállról venni a pászterkedést. A csikóseknak kellett az állatokat gondozni, minden reggel a farkukat meg kellett mosni. A hajukat fésülni. Vakarni, kefélni. Bizony, hogy jó tudósnak kellett lenni, hogy a sok löper ne hogy az egészségre káros legyen. Mivel igen nehéz pászterkedés volt, a bojtárok gyakran cserelődtek...

Télen még keményebb volt a csikósek élete. Mert az állatok a rossz idő miatt az istállóba szorultak. Meg kellett őket kútni. Nem lehetett felügyelet nélkül hagyni, mert mindjárt kárt tettek magukban. Több olyan nyugtalan állat is volt, amelyet két oldalról is ki kellett kútni, hogy a mozgását tudják korlátozni. Sajnos megtörtént az is, hogy az állat felakasztotta magát, és ha nem vették azonnal észre, megfulladt. Bármiilyen kemény tél is volt, az állatokat az istállóból ki kellett engedni, mert nem lehetett velük bírni. Télen nem számított, hogy ha meg is születtek a határba, mert nem csináltak kárt a földön. Éppen azért télen úgy délelőtt le órákig kimentek a határba, és estig kint voltak. A csikók különösen a kukericaföldeken voltak. Ott összerakott kukericaszárat rágták. Csináltak is felfordulást, mert a kukericaszár rabást szétcimbálták. Nagy volt a pusztának a határa. Egy-egy nap a csikók 30-40 kilométer utat is megtettek, mert szélteben-hosszában tudtak futni. Bármiilyen hideg is volt a csikóseknak nem adódott alkalomuk, hogy kint a határban megtudtak volna melegedni. Tűzet nem tudtak rakni, mert az állatok nem álltak meg egy helyben huzamosabb ideig. Az is megtörtént, hogy a határban a gézekével szántottak, és a csikók oda futottak. Mikor már közelített az állat, le is álltak a gépekkel. Engedelmeskedni kellett az állatok mozgásának.

A puszta határában több helyen takarmány és szalmakazlak voltak. Amikor már jól kifutották magukat a csikók, akkor a kazlat fekták körül, jól meg is tépánták. Nem szerették a takarmányosok, de mit lehetett ellene

tenni, mővendék állatok voltak és meg kellett nekik becsajtani. Mondta is többször Tobak József csikószámadó, hogy a gazdájuknak a takarmányát essik, nem a másét.

A csikósek számítottak az első pásztereknek a pusztán- Azt lehetett látni még a lányoknál is, mert sokkal jobban szóbaálltak Tobak Józseffel, és a bujtárjával, mint másik pászter-logénnnyel. Például: Tobak József a pusztai gépésznek a leányának is udvarolt, aki a pusztán varrókisasszony volt. Sőt azt is beszélték, hogy a tanítókisasszonynak is udvarolt. Lehetett is valami alapja, mert télen, amikor készültek a műkedvelőre, Tobak József főszerepet is kapott. Irail, és olvasnitudó, jó eszű ember volt. Buktak is utána a fehérsépek, így mondták az emberek. Később azért Tobak Józsefnek szive-választottja a gépésznek a leánya lett: Kencser Margit.

A csikós számadónak a két-három éves állatismeretére nagy szükség volt. Amikor a csikó kikerült a pusztára, munkába való befogására, ugyanolyan az állatnak ugy a belső, mint a külső tulajdonságait ismerni kellett. Hiszen, hogy több olyan is volt, hogy nem akarta az embert még közel sem hozzáengedni, nehogy megfogai, és a hátára felüljön. Tobak József mindenegyus állatot külön-külön jól ismert. Bármilyen vad természetű is volt az állat, 2-3 év alatt csak betúrta. Ha kellett szijesterral meg is verte az állatot. Én ezt azért is tudom, ilyen részletesen, mert közvetlen közelről láttam a bánásmódot. Ha 3-4 évvel idősebb lettem volna, valószínű, hogy csikósbujtárnak szegődöm. Mondta is Tobak József: "Őcsi kár, hogy nem vagy idősebb".

1940-ben a bérlőknek a szerződése lejárt. A pusztá fel lett számolva. A csikós pászterkedés is megszűnt. Tobak József katonának ment, utána meg lovasrendőrség szolgálatába állt. Későbbi sorsáról már nem tudok.

Gulyások

Somogy megye Inámpusztán elterjedt szarvasmarha tenyésztés volt. Éppen azért az uradalomban több pászter volt. Külön őrizték az egy évtől

három éves korig az üszöket. (63) Május elsején az állatekat kihajtották a legelőre, éjszakára a nyári szállásba terelték, amelynek fedett teteje és oldala volt. Arra nagyon ügyeltek, hogy az akól nehegy huzatos legyen, azt többször is hallottam a pásztortól, hogy az állatnak a legnagyobb ellensége, ha huzatban van, és az, ha vizes alomszalát tesznek alája. Tehát a gulya egész őszig kint volt, nappal a legelőn, és éjszaka meg be lettek terelve az akólba, amelynek tágas kijárója volt. Az akól közvetlen közelében szép terebélyes akác, vagy hársfák álltak. Kettő szempontból is jó volt, hogy ott voltak a fák. A nagy melegben árnyékot adott, vihartól meg védte az akólt. De még a kőnyéket is tisztította. Pontosan számos- tartották a gulyát, minden egyes állatnak volt neve. Így igaz, hogy a pásztrok névszerint szólították az állatekat. Jó megfigyelőnek kellett lenni, hogy szólították a pásztrok az állatekat: "Zsömle! Hová mász te megint? A fene a kujtergő fejedeti..." Megértette a jószág, mert mindig így szólították. Említésre érdemes, hogy a kiürösödött Hesz istállóba a 6 hónapos szamócák lettek elszállásolva. Mivel indápuszta volt a kőspont, a pásztrok állandó lakása, ott volt. De a gulya meg a pusztához tartozó majorban volt, az akolban. Pusztához tartozott három major, Cserepes /ahol most Állami Gazdaság van/ Mexikó major, ott is jelenleg Állami Gazdaság van, Cserepeshez tartozik. Mivel, hogy tavasztól- november elsejéig a pásztrok a gulyával kint voltak a legelőn, és éjszaka meg az akolban, földbevéjt putriban laktak, a putriban volt kettő ágy, egy kecskelábu asztal. A pásztrok saját maguk készítették a székét, vagy a padot. Még egy kis sperhelt is volt, amely téglával volt rakva, annak volt egy sütője is, amelyben krumplit, uritököt, sőt még pogácsát is sütöttek. Megtörtént az is, hogy amikor a gulya az akolban volt, a pászter-kutya elszökött a határba, és egy-egy mezei nyulat vitt a gazdájának, azt elkészítették. Legtöbbször pörköltöt csináltak, azt többször is fel tudták melegíteni. Legtöbb pászter száraz ételen volt, kenyér, szalonna, tej, edénybe mindig volt disznóssír, ha már nem volt, ak-

ker zsíreskenyeret ettek-. Ugyiszólván a szabadban élő pászterek ha mást nem is tudtak főzni, de rántottlevest kiválóan megtudták csinálni. Semmi más nem kellett, mint egy edény, amelybe zsirt tettek, amikor a zsir kezdett ferrósedni, fekhagymát, lisztet, és paprikát tettek bele, az átsült, és rántották a vizet, de nyomba, már is tették bele sót. Ha véletlenül volt tejás, azt is tettek közébe, jó ízletes is volt a rántott leves. Tettek bele kenyeret, és meg volt a napi főtt étel fogyasztása. Legtöbb legelőn, amikor tavasszal sok volt az eső, lehetett szedni csiperkegembát, képhátut, azt is a pászterek megcsinálták, arra igen csak ügyeltek, hogy a gembát leferrázzák. Az elkészített gembát még aznap elfogyasztották. Többesür is hallottam, hogy nem szabad tárolni, hanem frissen el kell fogyasztani. Nem is hallottam, hogy valakinek is gyomorrontása, vagy baja származott volna, azért mert gembát evett. Vargányát a közeli erdőben szedtek, azt is először leferránták, és utána alapesan átsütötték, közibe vöröshagymát, vagy fekhagymát is tettek. A vargánya gembát felszeletelték, és azt a napen vagy éppen a spertheben megsáritották. A szárított vargánya igen csak jó ízletes volt, rántott, vagy krumplilevesbe. Jáger Pista bácsi pászter mondta is többsür, hogy "ha vargánya van az ételben, azt lehet mészni, hogy hus van a levesben, és olyankor becsapjuk a gyemrunkat."

Itt a pusztához tartozó majerekben voltak a többi szarvasmarha pászterek is. Említésre érdemes, például a tinó. Ezeket is névszerint tartották számon. Pontosan tudta az uradalem, hogy mennyi is van a gulyásnak a keze alatt. Berjúkat őrső pászter is volt. Az volt a gyakorlat, hogy a berjúkat télen-nyáron éjszaka az istállóban tartották, csak nappal voltak kint a szabadban, vagy a karánban - amelynek tetője nem volt - vagy éppen a legelőn. Ezeket a berjúkat egy éves korig úgy az uszókat, mint a bikákat együtt tartották. Csak akkor különítették el őket, amikor már a növendék állatok elmúltak egy évesek.

Ugy a tinók, mint az uszók kint voltak az akolban nyáron. A fejős tehének csak pár órát voltak kint a legelőn, mert reggel úgy 8 óra után ki-

hajtották őket, és délre már vissza is mentek velük a pusztára, részint azért, mert több olyan tehén is volt, amelyet délben is megfejttek, a friss berjaseknál volt ez. Meg a kisberjúkat is meg kellett szoptatni. Utána a pusztában lévő állásba terelték ki az állatokat, és úgy délután 2 óráig ett deleltek. Mindig az időjáráshoz igazodtak a pásztrok, ha nem volt olyan meleg, akkor előbb is kimentek a legelőre. De ha esett az eső, akkor meg beeresztették az állatokat az istállóba. Ezek a pásztrok etették is meg fejték is a teheneket. Mikor kint voltak az állatok a legelőn, akkor pásztrok voltak, ha az istállóban voltak, akkor meg csirásokként tartották őket számon. De azért ezek között is volt egy főcsirás, aki egész nyáron, amíg a gulya kijárt a legelőre, ő volt a számadó. Ilyen volt Papp István is, aki pásztor is meg csirás is volt. Ugy említették, hogy első csirás, az asszal is járt, hogy egy évben 20 pengővel több fertájpénzt kapott, meg félhold kukericafölddel kapott azgyebbat mint a társai. Annak idején a kénifojás volt elterjedve. A gépi fojásnak még azelőtt 50 éve híre- haza nem volt. A csirás élet a pusztán az egyik legnehézebb volt. Mert minden nap hajnal három órákor kellett felkelni, a jószágokat etetni. Először a jászelt kellett kitarítani, kaptak az állatok darát, amíg azt ették, az idő alatt ki kellett trágyázni. Alig, hogy a trágyázással végeztek, már is kellett a keveréket adni az állatoknak, vagy szecseka, vagy éppen pelyvével összekévert répa, krumpli, kukerica, buzadarával volt megszórva. Utána következett a fejés. Egy-egy csiráshoz 18-20 tehén tartozott. Kemény munkát kellett végezni. A 18-20 tehén között legalább 10-12 volt, amelyet fejni kellett, a többi vagy vemhes, vagy szoptató volt. En is mint fiatalkoru két éven át csirás is voltam. Pontosan is tudom, hogy igen nagy eltérés volt a tehenek között, mert olyan is volt, amely mint friss-berjas tehén, amikor már leválasztottuk a berjút, 4-5 liter tejet adott reggel, délben esetleg 2 litert, és este meg 3-4 litert. Nem is emlékszem, hogy olyan tehén lett volna, mely 10-15 liter tejet adott volna. Igen gyengén tejelő állomány volt. Sok tehén el-

apasztott, volt olyan is, hogy egy-két liter tejet adott csak le.

Gulyások, akik a jószágokkal tavasztól- ősziig kint voltak a szabadban, télire igen csak beszerultak az istállóba. Ezt nem igen várták, mert megszűnt a patikacsendes, igazi természet élvezése. Nem csak az állatok, hanem a pásztrok is beszerultak az istállóba. Sárgultak is a pásztrok, és a többi állatgondozó is, mint őszi a falóval.

Jáger Pista bácsi, 1936-ban 50 év körüli ember volt. Gyermekkora óta pusztán élt, mindig állat-szerető volt. Római katolikus vallású volt. Többször is mondta, "figyelj öcsém! Az állatokat épp úgy ismerni és szeretni kell, mint az embereket. Az állatnak is épp úgy lehet baja, mint bármelyik embertársunknak. Az a jó pászterember, aki az állatok között szeret lenni. Igen, hogy a ruháknak tehén és trágya szaga van. De minden embernek olyan szaga van, amivel éppen delgozik." Találónan mondta, hogy "nekünk pásztereknek, olyan szagunk van, mint a tehéneknek van, amikor tejszagunk is van." Épp úgy mint a pólyás, szepős kisgyerekeknek."

Megyeri Károlyné, aki most 80 éves, 1980-ban, amikor Inápusztán jártam, mint tsa. nyugdíjossal beszéltem, a sersferduló előtt is a pusztán lakott, elmondta, hogy az ura a Mexikó majerban pászterkedett. Egy héten csak egy alkalommal ment haza. De akkor is csak éjszaka, amikor az állatok jobban elpihentek. De akkor is csak úgy hagyhatta ott az állatokat, hogy megkérte az egyik pászter ismerőst, hogy amíg haza jött, nézzen oda a jószágokhoz.

Megyeri Károlyné azt is elmondta, hogy sajnálta az urát, hogy nap mint nap csak a száraz kezten élt. Szakitott időt, és vitt neki főtt ételt. Nem igen volt pénzük, mert negyedéven csak le pengőt kaptak, az csak esetleg cukorra, fűszorra, ha elég volt. A nyemeruságos életük arra kényszerítette őt is, hogy napszáma menjen el. Az urasági kertészetben delgozott. Egy napi napszám 30 fillér volt. Egy liter petróleum meg 30 fillér, kiló cukor meg 60 fillér volt. De sehason vásárelt több cukrot,

mint 10-20 fillérért, amelyet túlcserbe csemagolt a beltes.

Megyeri Károlyné azt is elmondta, hogy az ura 60 éves korában meghalt. Már fiatal korában is sokat nélkülözött, mezitlábos kanászbejtár, és gulyás-bejtár volt. Sok ázás-fásás annyira tünkrötötte, hogy többször is tüdőgyulladásos beteg volt. Már 40 évesen annyira fulladt, hogy alig kapott levegőt. Orvosek megállapították, hogy azív, és tüdő-tágulása van. Alig, hogy elment pár lépést, és már is meg kellett neki állnia. Mire 60 éves lett, a pusztán már nem is tudott dolgozni. Az ura épp hogy csak megérte a felszabadulást. A jó Isten magához vette. Jobb is neki, legalább nem szenvedette a pusztán.

Hogy éltek itt a pászterek a pusztán? - kérdeztem Megyeri Károlynét.

- Hát ugy éltek, mint a sok több százszor pusztai család. Maga is tudja fián, itt laktak, emlékszen magára. Végh Jánosnak az unokája - mondta Megyeri Károlyné.

- Igen, pontosan így van. Majd Megyeri Károlyné így folytatta:

- 1935-40-es években én a hízalida mellett laktam, akkor Urvegy voltam, utána mentem feleségül Megyeri Károlyhoz. Annak idején a fiannal éltem, aki szintén itt a pusztán kanászbejtár volt.

- És most hol van? - kérdeztem.

- Réngy ember lett, mert már börtönben is volt. Debőváron lakik. Dolgozott már a vasúton, építőiparban, köműveseknél, nem is jött fém. Ezért érdemes is volt felnevelni!

- Megyeri néni, emlékszik-e, hogy a pászterek miképpen éltek?

- Persze, hogy tudom. Ott laktam a disznótelepen. Valamikor az a kisház a pásztereké volt. Csak elhanyagolták és üresen állt, a méltóságos ur megengedte, hogy ott lakjam. A ház előtt volt a kisvasúti vágány, nap mint nap párvádlival telték a pászterek a takarmányt az állateknak.

Arra is emlékszen, hogy Herváth József volt a kanászszámadó. Vá-

konny kiscuber volt. Még vicceltem is vele sokszor, hogy kúvór a felesége, és a kovás kis vérét is még elszívja. Horváth azt mondta, hogy nem baj! Legalább tudja, hogy ki szívja el. Szeretett tréfálni. Mondta, hogy ha a felesége nem volna, udvarolna nekem. Azt mondtam neki, hogy nem nagyon legénykedhetik, mert kettőt kell lépnie, hogy a nadrágja elinduljon. Nem haragudott érte.

- Kire emlékszik? - kérdeztem.

- Fülöp József uradalmi kanász volt. Felesége volt és egy leánya. Értett a jószágokhoz. Ellető kanász volt. Kemény, szigorú ember hírében állt. Ha valami nem tetszett neki, a bejtárcákat meg is szokta verni. Nagyon szerették a pásztorek. Éppen ezért gyakran is cserélődtek az emberek. Inkább fiatalok voltak a pásztorek. Kanákat idősebb emberek őrizték. Inkább fiatalabbak, 18-19 éves legények őrizték az anyadisznókat. Hát most már nagyon kell gondolkodni, hogy kik is voltak azok. Azt tudom, hogy Anbrus Gyula is kanász volt. Kispál Pista nevezetű is, ezek a fiammal egyidősek. De már régen elköltöztek a pusztáról, nem is tudom, hogy hol laknak. A család-disznóknak a pásztora Talpas Mihály nevezetű volt. De már ő is régen elment a pusztáról. Nem is tudom, hogy hova.

- Még milyen pásztorek voltak itta pusztán? - kérdeztem.

- Volt csikós, juhász is. Hátha maga itt volt, akkor még jobban tudja, hogy is volt, mint én. Én már öreg vagyok, és nem is igen tudok úgy elmondani, mint ahogy kellene.

Mivel a pusztán több ismerőst, és régi családvilágból más embert nem találtam, mint a régi haranglábát, ezért utána ezt írtam.

Viesszamaradt emlékként, Inámpusztán jártam és ezt láttam. A régi pusztán negyven év múltán. Az egykori kastély előtt elburjánzott részen, a régi harangláb szobrászati rekkant állapotban áll. Ő kifaragott, görcsös, szétterpesztett haranglábak a ba lta, a fejsze nyemait az idő elgyalulta. A bütykös akácfa, amelyből faragták, már régen lehullatta a termést. Erős lába Az 1986. Somogy megyei honismereti pályázat tr. jászult.

32.
327-PC
140540

áll, de támogatásra szüksége van, nehogy eldűljön.

A harangláb tetőzete dirib-darab, hasított deszkából velt összerakva, ki tudja hogy éle még a készítője? Vagy az aki közben megjavította. Tanulatlan mesterember szerszámának a nyemait viseli.

Bizony a hosszú, kegyetlen évek az aggastyán, szakadás haranglábát nem kimélték meg. A táj szegényfoltja. A puszta a történelem felfordulója idején úgy kiürült, mintha járvány pusztított volna.

A harangláb kütele elernyedt, fennyadt, több helyen keléses, varancses. Minden pillanatban várható, hogy elszakad, és a harang süsög hangon megkondul, és emlékeztet a régi családvilágra.

Bizony, keserves, hűvös, fagyos a sorsa. Rekedt kongását már senki sem hallja. Ha itt ember megfordul, csak megnézi, és megy tovább. Még vannak számlálva napjai.

Beteg, de nem fertőző, itt járvány már nem pusztít. A pusztító viharban egyedül háberog. Ha megkondul, senki sem hallja. Végzettségben megkötözve egyedül áll. Dehogy mire vár, azt senki nem tudja. Mivel a pusztán 40 év múltán más emberrel nem találkozom, így a régi személyes tapasztalataimra és átélt emlékekre tudtam számítani, és így írom még tovább a pászterek akkori életét.

Itt Inámpusztán Kispál István, aki az 1938-ban 16 éves volt, római katolikus vallású, alacsonytermetű volt. Lakása Somogy megye, Inámpusztán. Hercsökös kisember volt. Annak ellenére, hogy még fiatal volt, azért már számadópászter szeretett lenni. Ezt azért is tudom pontosan, mert én is pászterkedtem, nálam fiatalabb volt egy évvel Kispál István, de erőszakoskodott, hogy ő a számadó és én vagyok a bejtár. Így igaz, hogy engedelmeskedtem az erőszaknak. Az is előfordult, hogy félnap sem szólt hozzám. Ugy voltam vele, hogy nem is nagyon érdekelt, mert az állatokkal mindig tudtam beszélni. Csak úgy véletlen a növendék-állatoknak, a süldőknek adtam nevet. Csak egy párat említek meg: "Turcsi", "Kendris", "Falánk", "Kujtergő", "Törkes", "Kesszes", "Vércse", "Ruzsú", "Bejgő", "Nyervákoló", "Nyikergő" stb. A "Turcsi"

33.
328-86
KAPCSOLAT

nevet azért adtam az állatnak, mert rövid kis orra volt, és nagyon szeretett turni, általában a disznók szeretnek turni. Az a jó, ha a disznó tur, mert akkor igen csak több gyökeret, gyemot, ásványi anyagokat talál a földben, és azt megessi.

H e r v á t h József, aki kanászszámadó volt, néha, egy gyermek apja, római katolikus volt. Annak idején 45 éves volt, ha még most is él, bizony hogy már 90 éven is túl lehet. Mikor 1979-ben itt a pusztán jártam, azt tudtam meg, hogy Debővárra költözött. Idézem H e r v á t h József régi pásztor mondását: "Gyerekek, olyan helyre menjetek az állatokkal, ahol nyugodtan tudnak turni, minél több gyökeret, gyemot szedjenek ki a földből. Akkor egészséges az állat, ha állandóan tur, meg hát akkor nyugodt is." Majd így folytatta, hogy "abból a süldebből válik jó, és öreg jószág, amely már fiatal korában szeret turni. Meg azért is jó, ha "szántja" a földet az orrával, mert több olyan ásványi anyagot eszik meg, amely kihajtja a belekből a gilisztákat. Sok állat azért is olyan berigen, mert sok a giliszta a beleiben. A névendék-állat épp olyan, mint a gyerek, hogy szeret mezezni, nem igen szeretnek egyhelyben sokáig lenni. Az állatok is épp úgy fáznak, mint az emberek. Ha vizesek az állatok, az a jó, ha kint a szabadban megszárad a bőrük. Az a legnagyobb ellensége ha vizes szőrű állat húzóes helyen van. Nem szabad több állatot kis helyre összehárni, mert párosodnak, és hamar a szőrük összeáll, rühesek, koszosak lesznek. Az ilyen állat nyugtalan. Mindig azt keresi, hogy hol tud megvakarezni. Erre pedig nagyon vigyázzatok, mert sok kellemetlenségtek lesz, neki megy az állat a kifának, azt kitöri, itt van például a kisvasuti töltés, és a talpfák, azokat is megkeresik, azért fordult már az is elő, hogy a kocsi alá kerültek, vagy éppes valamelyik ló megrugta. A kijáró jószágoknak legtöbb alkalma adódik a vakarezásra, a kútnál, ott van a vályu itató, a kútnak a kávéja, kutágas. Már az is megtörtént, hogy a deszkával, vagy hitvány téglával volt kirakva a kútkáva, és az bedült, és a szerencsétlen állat a kutba esett." Majd Herrith József kanászszámadó így folytatta, hogy az is megtörtént, amikor az állatok

vakarostak a vályunál, az a tartóról leesett, és az állat alákerült. Azért jó, ha a vályu a földön van. Azt nem szabad tenni, hogy elhullt állatnak a husát adjuk a jószágoknak, mert legtöbbször vész következtében pusztult el az állat. A disznó mindenevő, még a saját trágyáját is megesszi, állandóan ki vannak téve a betegségek. Ha egyszer már elpusztult az állat, akkor legjobb azt mélyen elásni, és frissen eltett mészszel le kell ünteni. Itt a baj nálunk a pusztán, hogy minden elhullott állatot a dűgkúba visznek, ott nem földelik le, hanem csak úgy szabadon hagyják és a kutyák onnan elherdják. Hiába van elkülönítve a pusztától a dűgkút, ha nem kerítik be és hagyják, hogy mindenféle ragadozó azt szétfordja. Ezért van az, hogy minden 3-4 évben pestis, orbánc, és száj- és körömfájás üt fel a fejtét itt nálunk. Egyenlőre tehetetlenek vagyunk, nem tudjuk megelőzni ezeket a betegségeket,"mondta Horváth József régi pásztorember.

Én saját magam is láttam, hogy a pusztán, de a Nak faluban is, ha elhullott kisebb állat, mint például barenfi, nyul, kutya, macska, kismacskán, süldő, azt a közeli kertek alá, a kerítés tövébe ásták, de igen csak kevés földet tettek rá, és a másik állatok azt kikaparták. A legtöbb növendék állat kora tavasszal hullott el. És azokat még az ől előtt a trágyába dobták, még csak télen a fagyos időben csak elviselhető volt, de ahogy kezdett kitavaszodni, a fagyos trágya felengedett, és az elhullott állatok tetemei már bomlásnak indultak. Így aztán nagy volt az állatoknak a fertőzés. Akkor is már voltak előrelátó emberek, mert ha valamelyik állat elhullott, mint például a barenfi, azt elégették. A jól táplált disznót meg szappannal megfőzték. Ez gyakori volt, mert vettek az emberek olyan 2 kilós deszkában csomagolt lugkövet. Az elhullott állatoknak a husából nagyanyám is főzött szappant. Az ilyen szappannal mosakodtunk, és mosták ki a ruhákat az emberek. Még itt megemlíteni kívánom, hogy ha nem volt elhullás, akkor meg disznóvágáskor megmaradt és szeszessedett mindenféle zsiradékból is főztek az

emberek szappant. Leginkább a bélazirt, de az is megtörtént, hogy elromlott a tültelék, azt is szappannak fősték meg. Nagy volt a szegénység, és mindent ami csak hasznosítható volt, az emberek felhasználták. A szappant leginkább rézbegrácsban fősték meg. Amikor kihült, és megszáradt, keckaalakokra, vagy más formába vágták ki, és a padlásra tették fel, ott volt ideje kiszáradni. Takarékosak voltak az emberek, mert a szappannak a lugját meg külön edénybe tették el, és azt mosásnál felhasználták. Hogy minél tovább tartson a lug, keményfának a hamuját is beletették. Erre nagyon vigyáztak az emberek, hogy még csak véletlenül ne kerüljön a gyerekek kezébe. Azért ritkán csak megtörtént, hogy a lugsóval a gyerekek ^{ittan.} ~~székre.~~ Sajnos mire orvoshoz került az áldozat, már nem lehetett megmenteni.

Most visszakanyarodok a leírt állatoknak a nevére. A "Kendris" nevet az állat azért kapta, mert szép, gundúr volt a szőre.

"Falánk" nevet meg azért adtam az állatnak, mert annyit evett, hogy seha nem tudta, hogy mennyi elég. Amit a szeme látott, azt nem hagyta ott. "Rujtergő" nevet meg azért adtam, mert seha nem szeretett ott lenni, ahol a többiek. Ha csak tehette, mindig elment a tilosba. Volt így is, hogy hagyta az ember, hogy hadd köszálja ki magát, majd csak előkerül, úgy is volt, hogy mire haza kellett menni, az állatokkal, addigra előkerült.

"Terkes" nevet meg azért adtam az állatnak, mert amikor egy csomóban voltak, ide-oda futott, sőt ráült, vagy éppen ráfeküdt az eleségre, nehogy a másik állat megegye. Az ilyen állat azért viselkedett így, mert attól tartott, hogy a másik eleszi előle a takarmányt. Itt meg kell azt is említeni, hogy azért nek esetben jó, ha valamelyik állat kicsit falánk, mert előbb fejlődik, csak akkor káros, ha pazarolja az eleséget, mert ilyen is van, hogy a falánksága felytán kiszórja az eleséget. Különösen abban az időben igen csak káros volt, mert a rossz állapotban lévő ólak alá szóródott az eleség. Ha barmfiak hozzájutnak, akkor nem vészett kárba, de ha nem,

akkor elszapereáltak a patkányok, Azek meg annyira otthonosan érezték magukat, hogy az állatokkal ettek együtt a vályuból.

Mikor már nagyon elszapereáltak a patkányok, azokat méreggel itottuk. Arra igen csak kellett vigyázni, hogy az apróbb jószágok nehegy hozzáférjenek a mérreghoz. De nek baj is volt, mert a patkányok is terjesztették a betegséget.

T á a c e s Mihály /Szeged megye/ Szentpéterpusztán disznó és később meg juhászpászter volt, római katolikus vallásu, nős, többgyermekes. Ő sem tudott, sem írni, sem olvasni, mint a legtöbb pászter. Idézem, amit mondott; "nem szabad hogy a ház körül elszapereadjanak a patkányok, egerek, mert ott az állatokat megfogja a betegség." Ezt az állítását asszal is megyaránta, hogy mint juhász az akolnál tartott két disznót, a pusztától olyan 4-5 kilométerre, 3-4 évig nem volt semmiféle betegség az állatoknál. De amikor a patkányok oda-tanyáztak, szinte máról-holnapra felütötte a fejét a száj és körüláfájás. Ő mondotta, hogy bernasztó állat a patkány, 4-5 kilométerre elmegy, ahol állatok vannak. Már arra is kíváncsi volt, hogy a patkány mikor n egy el másheva. Figyelte ugy nappal, mint éjszaka, és egyszer csak látta, hogy amikor esett az eső, akkor futott a patkány a pusztáról ki a határba és elment az akolhoz, amely 4-5 kilométerre volt. Azt is mondta az idős pászter, hogy esőbe^v vagy közvetlen eső után megy a patkány idegen helyre. Ha azt akarták, hogy a patkányok elmenjenek, egynek a szemét kiszurták, az kegyetlenül sirt, és a többiek elmenekültek másik helyre. Az ilyen népi szokásnak, megfigyelésnek alapja lehetett, mert az 1940-es évben amikor Szeged megyében, pontosan Fenópusztán laktam a nagyszüleimnél, ott is igen el voltak szapereadva a patkányok, és beszélték az emberek, hogy meg kell egy-két patkányt fogni, ki kell szurni a szemét, sir és a többi onnan elmenekül. Majd egyik alkalommal Baranya megye Sásd községben jártam, és ott Gethárd István parasztember is mondta, hogy ha van patkány, egyet meg kell fogni, ki kell szurni a szemét, és nagyon sir, a többiek elmenekülnek.

Itt most az állatoknak a nevét nem írom, mert az 1982-es néprajzi

és nyelvjárási pályázatom alkalmával írtam.

Inápusztán több mint 300 család lakott. Minden családnál tartottak disznót, tehenet, barmfiakat, macskákat. Kutyá tartása csak a pásztereknek volt engedélyezve, más foglalkozásuaknak nem lehetett kutyát tartani, sem hásigalambot. A pusztán sok disznó volt. Egyrészt azért, mert a szegényembernek ha szerencséje volt az állatokhoz, azokat felnevelte, és abból pénzelt. Így a pusztán több ezer disznó is volt. Egy család kasznárszámadó, és egy bujtár volt a pusztán. Több éven át Talpas Mihály volt a kasznárszámadó. Annak idején 40 év körül volt. Nős volt, 3 gyermeke volt, kettő fiú, és egy lány. Nagyon agresszív ember volt. Nem maradtak meg mellette a bujtárok. Még a saját gyerekei sem. Az volt a gyökerlat, hogy minden héten a kasznárszámadó gyerekekből kapott bejtárt, de alig várták, hogy az egy hét leteljen. Én ezt azért is tudom, mert én magam is szenvedő alanya voltam. Sok rossz tulajdonságaimból említem, hogy amikor tereltük a disznókat, és összetalálkoztunk, bizony hogy az osterral rányágott, és elkerítette; "az anyád hétszentségit, kőlyük, vagy megszokod, a bejtárságot, vagy megszököl!" én sirtam. De a többi gyerek is. Mivel már a pusztaganda is megelégedte a Talpas Mihálynak a durváskedását, akkor meg egy hárenegyedkenvenციós családlegényt adott oda melléje bejtárnak. Ez Ambrus István nevezetű személy volt. 19-20 éves, nőtlon, jól megtermett családlegény volt. Előtte uradalmi kasznár volt. Először szüldőket, később meg anyadisznókat őrzött. Ismerte az állatokat. Talán ha egy napig, Talpas Mihály megtartotta magát, hogy nem bántotta a bejtárt. Az történt, hogy reggel, amikor összegyűjtötték az állatokat, és mentek a temető mellett, mert arra volt egy széles akácös fűlút, és azon terelték az állatokat. Mindegyik felől lábon álló gabona volt. Csak-csak elfutottak az állatok. Terelés közben Talpas Mihály, Ambrus István bejtárral összetalálkozott, és Talpas Mihály, úgy istonigazából a bejtárt a szijeosterral végigvágta, és gyorsan onnan elfutott tovább terelni az állatokat. Ambrus István nem volt szívhajos, utána eredt, Talpas Mihályhoz, és a szije

esterral jó párszer a nyaka közé vágott, és még a furkesbetjával is végig csapott rajta. "Na, az anyád hételtárát Miska! Majd én megmutatom hogy ki vagyek!" Ambrus István, Talpas Mihályt megragadta, és földhöz vágta, úgy nyers pászterember módjára helybe is hagyta. Talpas Mihály igen szégyelte magát, ahogy csak kifért a száján ordította, hogy távozzon, nem kell bejtárjának. Ambrus ott is hagyta, mert visszament a pusztára és elmondta a pusztagazdának a történeteket. Beszéltek is az emberek: na végre, hogy emberére talált a Talpas! Ez kellett volna már előbb is. Nem lett volna olyan nagy legény. Ezek után már senki sem ment a Talpas-hoz bejtárnak. Nem volt már ember, aki a cselédek disznáját őriste volna, cselédnek-cselédje senki sem szeretett lenni. Bejtár nélkül még sem lehetett annyi állatot kerdában tartani. Több napos kísérlet után, azért mégis csak akadt egy fiatalember B i r ó Gyula, aki annak idején 18 éves volt, az is jól megtornott cselédlegényke volt. Előtte uradalmi disznópászter volt. Hogy mi történt, azt meg máig sem tudja senki sem. A bejtár több éven át Talpas Mihály mellett maradt. Megértették egymást. Talpas Mihály, Biró Gyulát egyszer sem vágta meg az esterával, sőt azt lehetett hallani, Gyussi fiúnak szölitette. Miker mentünk vasárnapoként levontébe Inámpusztáról levaspánvádlival Alsóheténypusztára, többször is beszélünk Biró Gyulával, és kérdeztük, hogy lehetséges az, hogy jól meg vannak együtt? Ő csak annyit mondott, hogy Mihály bátyám jó pászter, ő ki tud vele jünni. Még azt is mondta, hogy legtöbbször egymás keztyjából is esznek.

Idézem: "már csak azért is szeretek a Mihály bátyámmal lenni, mert becsületes, mert még idáig minden egyes malac-szektató pénzből adett. Nem tagadja le, hogy kitől, mennyit kapott" - mondta Biró Gyula bejtár.

Abban az időben bevált szokás volt, hogy egy-egy malac után a gazdák le fillért adtak, mint szektató pénzt. Nem is volt rossz kereset, mert egy-egy hónapban ilyen módon 10-15 pengő összejött. A napi napszám meg csak 60 fillér volt. A vasárnapi napszámot is csak 60 fillérrel fizették. Biró Gyula, olyan természetű fiatalember volt, hogy nem számított neki, hogy köz-

nap, vagy vasárnap van, mindig végezte a disznópászterkedással járó munkát.

Őszintén meg kell azt is írni, hogy Talpas Mihály született pászterember volt, mert az apja, sőt a nagyapja is pászter volt. Arra büszke is volt, hogy elődei is pászterek voltak. Értett is az állatoknak a nyelvén. Ilyen terelési szavakat mondott: "már megen, másheva méssz" "Rögebb egye meg a kujtergő formádat!" "A gardád szentdségét!" Hogy nem tudtál megfulladni, amikor a világra jöttél!" "Heva méssz megen, te dögleni való!" Talpas Mihálynak állandóan kettő kutyája volt. Azekhez sem volt jóssivű, nem is sokáig voltak nála a pászterkutyák. Mikor én voltam a bejtárja, akkor is két kutyája volt. Egyiknek a neve "Betyár" volt, és a másiknak meg "Kepass" volt a neve. Talpas Mihály azért adta a kutyáinak a "Betyár" nevet, mert azt többször is mondta, hogy nem csak a pászterek voltak az ő elődei, hanem betyárok is. Erre büszke is volt. A másik kutyájának a "Kepass" nevet meg azért adta, mert amikor még olyan keménykedő gyerek volt, és bejtáreskedett, az első kutyájának az volt a neve, és azt hagyományként mindegyiknek azt a nevet adta.

Talpas Mihály alapjában véve erős-testű, ember volt. Télen-nyáron csizmában járt. Nem igen szerette a meleg ruhát. Állandóan melles kőtényt hordott, annak jó nagy zsebjei voltak. Abban mindig volt raffia, már előre megfenytt sudár, melyet a szijestera elé kötött. A szijestera 8 vagy 12 ágra volt fenyeve. A legtöbb szijestera berjú, vagy csikóbbórból volt. Ő saját maga fenye meg az esterát. Mint pászter szijestert, furkosbotot használt. Bőrterisznyája volt, abban tartotta az élelmet. Leginkább száraz keszten volt. Kemény, kitartó ember volt, ha mindjárt nagyfejszék is estek, nem állt el, még a lombesfa alá sem. Nem is kényeztette sem a kutyáit, de az állatokat sem. Mondta is, hogy azért kijáró állat, hogy bírja a rossz időt is. Amelyik állat nem bírja a rossz időt, az nem is alkalmas arra, hogy cseléd jószág legyen. Meg is mondta a gardának, hogy ha valamelyik állatnál azt tapasztalja, hogy nem bírja a farka között a napi mosgást. Ő

neki is, mint a legtöbb pászternek, volt kiválasztott állata, annak adott csak egy-kézből egy-egy darab eleséget, ha más nem volt, csentet dobott az állat elé. Legtöbb disznó szeret csenttal játszani, mert a szájába veszi, és azzal fut, és talán az tetszik az állatnak, hogy a másiknak megnézze utána. Ezt már csak én mondom, hogy az állatok is szeretnek játszani, ezt azért is merem állítani, mert saját magam is meggyőződtem arról, hogy szeretnek játszani, és jó kedvük is van. Csak említek egyet, ha száraz szalmát adunk az állatok alá, jókedvűek lettek, mert ugrándestak, de milyen megkapó is volt a látvány.

Tudom, hogy sokkal áttekinthetőbb lenne a dolgomat, ha fényképpel is tudnám ábrázolni a pásztereknek az életét, de sajnos a gyűjtőmunkám során nem tudtam beszerezni, pedig személyesen is jártam Inámpusztán, hogy még teljesebb legyen a dolgomat.

Somogy megyében a pusztákban az volt a kialakult szokás, hogy a pásztereket is, épp úgy mint a többi cselédeket, kivéve az iparosokat, minden év február elsején szegődötték. Egyébként ez a nap volt a felmenő napja. A költősködés meg április elsején volt, valamikor az 1920-as évek előtt meg április 24-én volt a költősködés ideje, Szent György napján. Ezt az időt azért váltottatták meg, és hozták előrébb, hogy a cselédek tavasszal a földbe előbb eltudjanak vetőgetni. A dolgomatomban egy-kétszer már említettem, hogy cselédnek cselédje lenni a legrosszabb. Azért a cselédnél volt eltérés, mert a pásztereket nem a cselédek fizették, hanem az uraság. De viszont faluban, vagy községben ott mindegyik gazda, úgy fizetett, amennyi jószága kijárt a legelőre. Mivel nem a cselédek fizették a pásztereket, így függőségi viszony nem is volt.

Mikor a cseléd szegődött a pusztára, tudomására hozták, hogy a csordás elé a legelőre május 1-től, november 1-ig, egy egész kenvenció után egy tehén, és egy növendékberju járhat ki. A kanász elé, meg egy egészkenvenciós után egy anyadisznó, 6-8 választási malacával, vagy 2 süldő. Azért annyira nem voltak szigorúak, mert ha háremnegyedkenvenciós is volt valaki,

azért ugyancsak anyai állata kijárhatott a legelőre, mint az egész konvenciónak. Mivel ilyen kiadott cseléd-törvény volt, a pásztrok nem is vezettek az állatekről nyilvántartást. A pásztrok tudták, hogy melyik cselédnek mennyi jószágja jár ki. De nem csak azt, hogy mennyi jár ki, hanem még azt is, hogy mikor párosodott. A pásztrok pontosan megmondták a gazdának, hogy mikor gürögött a disznója, vagy mikor folyt a tehené, vagy mikor űszekedett.

Arra a tehenre mondták, hogy folytat, amelyiknek már berjuja volt. Űszre meg azt mondták, hogy űszekedik. Pontosán tudták az emberek, hogy mikor kell a disznónak megmalacozni, 4 hónapra, vagy előtte 5-6 nappal, vagy éppen 3-4 nappal 4 hónap után. Akkor már úgy vélekedtek az emberek, hogy tovább hordja az állat a vemhességét, biztos hogy több utódot hoz a világra. Volt amikor igazuk is volt. Azt is tudták az emberek, hogy a tehen 9 hónapig vemhes. Legtöbb gazda a kalendáriumba írta fel, hogy mikor párosodott az állat. Így igaz, hogy még meg sem malacozott, vagy berjazott a tehen, már arról beszéltek, hogy ha leválasztják, mennyi pénst is kapnak érte. Ha például szegényembernek volt olyan állata, amelyet arra szánt, hogy aznál a mezőn delgozzon, bizony hogy jóval előbb igába fogta, mint a jobb módú pógárok. Még a fiatal állatot is előbb párosította, mint az urak, vagy a jobb módú parasztember.

Beszélték is az emberek, hogy a szegényembernek a növendék állata előbb felveszi a kant, bikát, vagy a csődört.

A cserkészek kapcsolata a pusztai emberekkel, és pásztrokkal.

Somogy megye Inámpuszta szomszédos határa volt Szakra Telna-
megye Mak falunak, Nyugatra meg Gille pusztával és faluval, Délre és Ke-
letre meg Alsó és Felsőheténypusztákkal. Felsőhetény puszta közelében volt
a hetényi erdő, amely közel egyszeres hold területű volt. Az erdei fákat
Az 1986. évi Somogy megyei honismereti pályázatra készült.

magról szaperítették. Az 1930-40-es években minden év július és augusztus hónapokban a hetényi erdőben cserkészek táberoztak. Nem számoltam meg, hogy mennyien voltak, de szerintem 150-200 fő lehetett. A cserkésztáberban az uraknak a gyerekei voltak. Legnagyobb része váreai volt. Úgy tudom, hogy gimnazisták, és főiskolások, valamint egyetemisták.

Ruhájuk színe kékiszínű zöldek voltak, rövid nadrág, azon eldalsó és hátsó zseb. A nadrágnak a bujtatójába széles, díszes nadrágszija volt, azen függtek a csatek, amelyre kulacs, cserkészkés lógott /úgy nézett ki, mint a tör/. Az ingen kettő felső és kettő eldalsó zseb volt. Irigyelni való focott színű, amely háromszor három csemőben volt, s makket ábrázolt. Széleskarimájú, magastetejű kalapot viseltek, amelyben árvalány haj volt kitűzve. Ez is olyan ríktósan szép volt, hogy az ember majdnem sárgairigységet kapott. Mivel ilyen magas kalapot viseltek, úgy tűnt, hogy alacsony ember nem is volt köztük. Cserkészek hosszuszárú, barnaszínű bakancsot viseltek, de duplatalpú volt, még az is magasztotta a fiatal uriembert.

Mivel már szóval vagyok, megemlítem, hogy a cserkészek a táberukat az erdő kellős közepébe állították. Mindjárt meg lehetett tudni, hogy ott voltak, mert az erdőszélben magyar nemzeti zászló volt, és ahol volt a táber, előtte bejárati kaput állítottak fel, amely erdei gallyakkal volt kisdíszítve. Egy-egy sátorban 2-4-en voltak elhelyezve. A pusztákon a legnagyobb delegaldében voltak. Mikor szabad-foglalkozásuk volt, akkor a cserkészek járták a határt. Érdekelte őket minden, mert a béresekhez mentek, megfogták az ekeszarvát, a béresekkel mentek együtt a barázdába. A gabenacséplőgéphez is mentek, többen is elkérték a 4 águ vasvillát és adogatták a gabenakévéket, sőt még a szalmakaszlakra is felmentek. Az különösen nagyon tetszett nekik, hogy a béresek a járomra akasztották a tarjánájukat, amelyben volt az élelmük. A szép nagy szarvú szilajböröket szinte elnézegették órákon át. Többen is felültek az úrasás a megrakott gabenás-szekerekre. El-elkérték a 3-4 teres ostert. Többen mondták, hogy inkább a határban tartózkodnának, mint az erdőben. A cserkészek a napi visszukségletüket olyan 100 literes lajtban

szállították, mely 2 kerékre volt felszerelve. Ugy aztán gyakran járták a közeli kutakat, leginkább a pásztoreknek a kutjait keresték. A cserkészek igen csak megkedvelték az erdőhöz közeli Inámpusztához tartozó Mexikó-majert, ahol a legtöbb pászter volt, ott található volt csikós, tinós, berjus, disznópászter. A cserkészek a pásztorekat úgy meg-meglepték, hogy alig tudtak tőlük szabadulni. A cserkészek elkérték a pásztorektól az esterukat, és azzal próbálták durregetni, persze, hogy nem ment mindjárt, igencsak soknak a szijester még a nyakára is rátekeredett, ahogy körbe akart vele durrantani. Kiváncsiak voltak a cserkészek, mert még azt is megkérdesték, hogy melyik állatnak mi a neve, miért kapta a nevét? Hány éves? Persze még azt is megkérdesték, hogy miért csak férfiak őrzik az állatekat? Volt olyan cserkész, aki kenyert is hozott magával, és azzal próbált kedveskedni a pászter kutyájának, de az állat nem fogadta el.

Nem hagyhatom, ki, mert a pásztorek úgy nevelték a kutyájukat, hogy más idegentől ne fogadják el az élelmet. Én magam is kérdeztem, hogy miért? Én azt a választ kaptam, hogy soha nem lehet azt tudni, hogy kiből mi lakozik, ilyenkor arra gondoltak a pásztorek, hogy esetleg olyan élelmet adnak az állatnak, amely az egészségére káros lehet. Mert bizony az is meg-meg-történt, hogy hirtelen csak elpusztult az állat, és kiderült, hogy kenyér közé szegtet, éles, vagy hegyes tárgyat tettek, és az okozta az állat elmulását.

Érdekelte a cserkészeket az is, hogy a pásztoreknek mi van a tarisznyájában. Megmutatták; amelyben állandóan volt só, paprika, egy sótartóba. Azt is megfigyelték a pásztorek, ha a só megnedvesedett, vizes volt, hogy akkor rövidesen megjön az eső. Meg azt is, hogy ha déli szél fújt, akkor is 24 órán belül esett az eső. Elnézést a kitérés miatt. Tarisznyájában mindig volt kis darab kenyér, szalenna, szalennát azért szerették a pásztorek, mert attól soha nem kellett tartani, hogy az megremlik. Meg gyomorfájást nem okozott. A tarisznyájában volt szintén állandóan egy kanál, és villa, kötszer, jódtintura, kékkő, szaggy, ha valamelyik állat megsérült, mert az gyakran megesezt, a vérrel

sebet azsal gyógyították. A pásztereknek a börtarisznyája mindig a vállukra volt akasztva. Így mondták, hogy az a második asszony /feleség/ azt csak addig tették le, míg aludtak éjszaka, nappal nem, ha esetleg deleléskor elszunyáltak, akkor is a tarisznya a vállukon lógott. A legtöbb börtarisznya fedelén pászter-állattal volt ábrázolva. De mindenyiken a kutya is ott volt. A pásztereknek a személyes tárgyukhoz tartozott, hogy a kalapjuk szallagjába volt tűsve a tű, és arra meg rá volt tekerve a cérna, de előre már a cérna be volt fűsve a tübe. Arra azért volt szükség, ha azennal kellett, legyen mindjárt késznél. Mert az is megtörtént gyakran, hogy terelés közben, ahogy a bokrok, gallyak között kellett bujkálni, elszakadt a ruha, és meg kellett azennal varrni, meg hát a gomb szintén gyakran lessakadt. Az is többször előfordult, hogy a tűske belement az embernek az ujjába, vagy a lábába, mert amikor már megjött a kikelet, azért a pászterember is le-levetette a lábbelijét, szeretett mezitláb lenni, és akár hogy is vigyázott, azért csak belement a lábába a tűske, az meg a legelőse volt éppen elég sok. De nem csak az ember volt az ilyeneknek kitéve, hanem az állatok is. Gyógyításról majd később részletesebben írok.

Inápusztán a pászterek közül legtöbb a disznópászter volt. Így osztott meg; rangsor szerint:

- a./ ellető kanász, akik az anyadisznókat is őrizték,
- b./ süldőket őrző kanász,
- c./ kanokat őrző kanász.

Az uradalomban egy helyen voltak a disznó-órák, a fészerek, ahol az állatok el voltak helyezve. A sertés-telep soha nem volt felügyelet nélkül, egy nappal, mint éjszaka ott mindig valaki tartózkodott, legtöbbet a kanászszámadó fordult ott meg. A telepen egy mélyfurású artésikut volt. De csak úgy kaptunk vizet, hogy több áttételes fogaskerekű járgány volt, melyet egy ló húzott, az körbe-körbe csak járt, mint a ringliszill, innen kapta a vizet a kastély is.

A disznótelepen volt egy földbevájt putri, amely olyan 4x4 méteres volt. A helyiségbe volt rendezve kettő deszkából összetákoltt ágygal, amelyben szalma volt. Az ágyon mindenféle elhasznált nagykabát, zsákdarabok voltak, amellyel a pásterok takaróztak. A putriba^{NV} volt egy rakott sporheljt, és egy kecskelábu asztal, olyan 2 méter hosszú pad, fatuskók, amelyre az emberek ráültek. A putriban a szegen lógott a petróleumos, cilindres mécs, itt mindenki szeretett tartózkodni, akármilyen idő is volt. Ha jól emlékszem, 1938-ban július, vagy augusztusban, pentban 12 óraker volt a földrengés, én is a földbe vájt putriban tartózkodtam, de olyan erősségű volt, hogy a falán lógó petróleumos mécs is leesett. A nagy riadalomra kifutottunk a putriból, különösebb nagyobb kár sem emberben, sem épületekben nem történt.

Herváth József pusztaí kanácsszámadó így mondta: "te gyerek, nem vagy mi küsbékn való! Az állatokat szeretod, de nem vagy nyugodt természetű. Még aztánók, ha kezdedbe kerül egy iromány, akkor azt bujed. A lusta ember olvas. Jobb ha tanulsz valami mesterséget, ott aztán még újságot is lehet olvasni!"

Igaza volt a kanácsszámadónak, mert valóban nyugtalan voltam a pusztán.

A pusztán birkák is voltak. A birka-akól a puszta déli részén volt. Az állatok télen-nyáron akólban voltak. Se Ünnepe, se vasárnap nem volt, mert az állatokat mindig kellett etetni. Igen csak nagy szakértelmet igényel a birkáknak a kezelése, így a pusztára az Alföldről szegődtek juhásszámadót. Már azért is fontos személyiség volt, mert annyi cseléd-béert kapott, mint egy pusztagazda. Így aztán a cselédek között volt is tekintélye. A juhásszámadónak a nevére már nem emlékszem. De azt tudom, hogy magas, szép szál férfi volt. Mindig is csizmában, magaskarimájú kalapban járt. Olyan gurci-gombos ruhában járt. Lehetett is bármilyen nagy meleg, akkor sem vetette le a ruháját. Olyan típusu ember volt, hogy mindenkinek megadta a tiszteletet,

de el is várta hogy öneki is adják meg. Előre nem köszönt senkinek sem, még a kenyéradó uraságnak sem. Az miatt baja is származott, mert ha érkezett is az uraság, annak sem köszönt előre. De ha ő ment valahová, bárkinek köszönt, nem azt nézte, hogy kinek mi a beosztása, hanem embert látott mindenkiben. Később azért csak megbarátkoztak vele az urak, mert értett a juhászattal járó foglalkozáshoz.

A puszta nyitott volt. Mindent meg lehetett tudni, akit egy kicsit is érdekelt a dolog. Azért szegődötték Alföldről a juhászszámadót, mert előtte állandóan pusztultak a birkák. De amikor ő megérkezett, és gondos alá vette az állatokat, szinte rövid idő alatt az állatoknak a betegsége megszűnt. Előtte mindig sok volt a sánta birka, és fejfájások, amelyet keserűségnek mondtak. A juhászszámadó a birkákat állandóan körömlöte, ha látta, hogy nagyobb a hasa, azonnal elkülönítette, és keserűsöt kapott a birka, két-három napig az állat keplalt. Ha ennél többet sirt az állat, akkor biztos gyógyulást lehetett remélni.

Igy mondta a juhászszámadó: "nem szabad a birkát vizes legelőre engedni, de nedves takarmányt sem szabad nekik adni. Az állat sirjon, kérje az eleséget, mint a gorda panaszkedva sirjen!".

Mint korábban említettem, hogy fontos személyiség volt a juhászszámadó, mert a pusztának a hus-ellátását a birkák biztosították. Semféle hús-kimérés nem volt a pusztán. Erre azonban igen nagy szükség volt, mert a 250-300-fős, 6 hónapos sursáveknek a hus-ellátását a birkaállományból biztosították. A birkahusból, krumpli és babgulyást készítettek. A legtöbb embernek kezdetben a birkahús hasonlést okozott, főleg akkor, ha vizet ivott rá. Persze, hogy a talajviz is közrejátszott. Ha télen le kellett vágni a birkát, a húst lesózták, majd utána megfüstölték, és azt később is lehetett étkezésre fogyasztani.

Minden évben a pusztán nagy körvadászatot rendeztek az urak. A szegényemberek voltak a hajtók, és az urak meg a löfegyveres vadászok. Mindez egyes puskának volt egy puskaherdőzője, mert legtöbb urnak két vadászfegyvere volt. Hol az egyikkel, hol a másikkal lőttek. Hogy miért írom most

ent? Anért mert amikor a vadászat volt, nagy dinen-dánemet rendeztek az urak, mert közvetlen a vadászat után vacsorát tartottak, báránnyust ettek. Itt csak kizárólag az urak voltak. A cselédek csak annyiban voltak itt jelen, hogy delgostak a kenyhán. A parádés kecsisok, meg várták az urakat.

Egyik alkalemmal az történt, hogy Ambrus Pista, aki olyan 19 éves legény volt, ő is a pusztán disznópászter volt, mert az anyadisznókat őrizte, a közeli Nak faluból egy pár anyási pár husgalambet hozott, a háznak a padlására tette. Azt megtudták a pusztai vezetők, és azonnal megtiltották, hogy tartson egy párat is. Mindenkit érdekelt, hogy miért nem lehet? Azt mondták az urak, hogy galambet azért nem engednek tartani, mert először is nek eloséget fegyaszt, és amerre csak száll, mindenfelé csak piszkít. Meg a trágyája betegséget okoz. Azt aznal bizonyították, hogy Cserepusztán, ahol voltak a galambek, ott gyakoriak voltak a száj- és körülíráselek, ugyyszólván majdnem minden évben. Annak idején nagy híre volt a pusztán és a környékén is, nem is igen lehetett látni galambokat, esetleg a faluban, egy-két párat.

Vánderpászterek

A Vánderpászterek is voltak az 1930-as években Semogy megyében. A vánder juhászok. Szinte az egész Dunántul-i vidéket jarták. Leginkább a Kapos folyó Balaton környékét keresték fel. Olyan legelőt kerestek a pászterek, ahol csatorna, folyó, vagy elvezető árok volt. Az nagy bajt okozott, ha hirtelen jött a nagy vihar, tovább-tartó esőzés, mert akkor a juhállomány veszélybe került. Olyan legelőre mentekm máyet ismertek. A pászterek a hegyes-dombos vidékeket keresték. Még akkor is, ha gyengébb volt a legelő. Az ingoványos legelőket a pászterek kerülték, még nyáron is. A birka a nyáron...

323-86
RÓMAI KATOLIKUS PÁRT

Körütekintők voltak a vánderjuhászok, mert már évekre előre szerszódást kötöttek a legelő tulajdonosokkal. A legelőért kellett fizetni. Ha csak egy hétig is tartózkodtak a vánderjuhászok a vidéken, azt a jegyzőségen is be kellett jelenteni.

Ilyen adatokat tartottak nyilván, hogy Ónódi Mihály, született Gölle, 1886. május 16. anyja: Végh Mária, /foglalkozása: vánderjuhász, lakása: Gölle, Fő utca 19.sz. Nős, római katolikus vallású. Vagyona egy családias, és ingó vagyona körülbelül 3-400 birka, kettő szamár. Ha a vidéken megjelent ^avánderjuhász, azt a helybeliek igen előszeretettel keresték fel. Én is mint olyan suttyógyerek, ha csak tehettem a vánderjuhászokkal beszéltem. Még azt is megcsináltam, hogy 15-20 kilométerre is elmentem, hogy csak tudjak velük szót váltani. Ezért is tudok írni a vánderpászterekről.

A juhállományt a határban lévő dűlőutakra, erdőszélekhez, fűszel a rétekre, csutak-földekre, sőt míg a föld fagyos volt, a vetésekre is ráengedték.

Vánderjuhász szamara

A vánderjuhászok életét el sem lehetett képzelni szamár nélkül. Így is mondták, hogy "a szamár a juhoknak a királya". Meg is volt szegény pára jószág terhelve, mert annak a hátára volt felpakolva a juhász "kenyhai" felszerelése, mindenféle főzéshez szükséges edény. Egybe volt a juhászszőr, bunda. A szamár a nyájjal együtt volt. Legtöbbször a szamár a nyájnak az elején ment, a nyakán rézcsengő volt, ha azt meg-megrázta a birkák már is felgyeltek rá. A szamárnak a méltóságteljes, kisasszonyos lépései, nyugodtságot mutatott ^anyájnak. Gyakran lehetett látni, hogy a vánderjuhásznak kettő szamara is volt. Leginkább him szamarat tartottak. Például ilyen nevet kaptak, hogy "Laci", vagy "Fecő", mely tulajdonképpen Ferencet jelent. Kérdeztem, hogy miért éppen ilyen nevet kaptak, ^aamelyre az volt a válasz, hogy kedvelt név, így is mondták, hogy "a szekás, hatalom."

Én mint kíváncsi kamasszó, kérdeztem a juhászokat, hogy igaz-e ha a szamár ordít, akkor megjön az eső? Azt a választ kaptam, hogy igen, mert

49.
323-86
KAPCSOLAT

amikor fél felől fúj a szél, olyankor a szamarak is ordítanak, és utána 24 órán belül esett az eső.

Mivel igen csak ritka állat a szamár, azt is kérdeztem, hogy mit esznek? Azt a választ kaptam, hogy igénytelen jószág. Ugyszólván minden szálastakarmányt megesszik, de azért finnyás állat, mert ha más szagát érzé a takarmánynak, akkor azt nem eszi meg. Azt is megtudtam, hogy a szamár nem szeret egyedül lenni. Azt nem szereti, ha macerálják.

Kérdeztem, hogy igaz-e, ha a szamárnak a fülébe belefujnak, akkor megbekresedik?

- Igen, nem szereti azt, ha a nyugedtségét zavarják.
- Kérdeztem azt is, hogy meg kell-e néha fegyelmezni osterral?
- Előfordul, hogy ünefűsködik. Sok esetben már az is elég volt, hogy erőlyesen rácsóltak.

- Hogy tudta a szamár, hogy merre is kell menni a nyájjal? -kérdeztem a juhászokat.

- Hát kérem, ha szamár is, azért van neki esze, mert ha azt mondják neki, hogy "Laci, indulás, egyenesen az utca!" akkor az megy is. Ha a háttára rakják a battyut, már tudja, hogy arról a tájról eltávoznak végleg. Ha pedig csomag nélkül indulnak el, akkor a szamár nem is megy a nyájnak az elejére, hanem csak köztük van. Szeret a birkák között lenni, de a birkák is körülveszik. Az is előfordult, hogy betegség, vagy más miatt a szamár nem volt a nyájnál, olyankor szinte nem olyan magabiztosak a birkák. És olyankor bizony az egész nyáj nyugtalan.

Most már nem tudom, hogy melyik vándorjuhász is mondta: kint a legelőn az egyik alkalommal a szamara rezsdás szegbe lépett, és a lába vérmérgezést kapott. Nem volt mit mást tenni, minthogy az állatnak a lábát állott hidegvizes ruhával kellett bekötöni, persze az állat nem nagyon szerette. Ha megdagadt az állatnak a lába, akkor meg agyagos földdel kötötték be. Olyankor az állatot kimélni kellett, hogy minél kevesebbet mozogjon. Nem volt más megoldás, minthogy el kellett küldíteni. Mégpedig egy kis helyet

323-PC
KAPITOL

be kellett keríteni. Nem volt szabad megkötai, mert az igen csak azszal a veszéllyel járt, hogy felakasztotta volna magát. Majd akkor mondta a juhász, hogy amikor egyedül volt a szamar, szünet nélkül csak ordított, tehát nem szeret egyedül lenni. Még azt is elmondta, hogy azért is jó ha kettő van a nyájnál, mert ha az egyiknek baja esik, ott van a másik.

Azt is mondták a pásztrok, hogy ha szeges, vagy éles tárgytól sérül meg az állat, legjobban mindjárt hügyesruhával bekötni, az lehet állati, vagy emberi.

Mint korábban már írtam, hogy kíváncsi voltam a vándorjuhászokra. Egyik alkalommal a vándorjuhász Somogy megye Nagyberki és Baté község közötti legelőkön tanúztam. Kora tavasszal volt. Ellettek a birkák, ahogy megellett a kistarány, alighogy megszáradt, már is lábra állt, és ment. A többi állat csak nézte, de az édesanyja közvetlen mellette volt. El nem hagyta volna. Azt gyakran mondták a pásztrok, hogy arra nagyon kell ügyelni, hogy ne kapjanak huzatot, mert az igen ártalmas. Hamar megtaknyosodik az állat, és az a legveszélyesebb. Mikor a birkák ellettek, olyankor ha csak nem volt nagyon muszáj, a vándorjuhász nem ment el arról a legelőről. Lehetőleg olyan helyen tartózkodott, a nyájjal, ahol szélvédett helyet talált.

Most, ahogy írom ezeket a sereket, mintha csak ^{most} megérett volna, egy visszatudok emlékezni. Somogy megye Szentpéterpusztán laktunk, ott is több száz darab birka volt.

Juhászamadó Táncon Ferenc volt, aki annakidején olyan 60 éves lehetett. Keménykötésű ember volt, nős volt, több gyereke volt, de már a háztól elmentek, mert megnősültek, és férjhezmentek. Táncon Ferenc másodszer is megnősült, és a feleségének született gyereke, az olyan idős volt, mint én. A pusztán mi ketten voltunk fiuk, és a Horváth József pusztai csősznek meg három leánya volt. Így hát én gyakran megfordultam Táncon Ferencéknél. Ugyanúgy mindenek meg tudtam a juhászatról.

Télen a pusztát gyakran keresték fel vándoriparosok, bádagesek, kőszőrűsök, órák javítók, sőt olyan egyének is, akik valamikor Somogy megye pusztá-

táin cselédek voltak, és egyedül maradtak, azok szállást kértek éjszakra, mert még nyáron csak itt-ott kint a szabadban akármelyik beker is adott szállást. De amikor már beköszöntött a tél, bizony, hogy beszerultak az ilyen emberek is a pusztára, épp úgy, mint az állatok a legelőre.

Az volt a gyakorlat, hogy ha szállást kereső ember megjelent, akkor azok a birkeakólokban kaptak helyet, ott aztán jó meleg is volt. Így igaz, hogy még csavargók is kaptak ott helyet. Nem is csoda, hogy meleg volt a birkeakólokban, mert amikor már az állatok télire edaszerultak, csak almet és takarmányt kaptak. Az akelt melegítette az állatoknak a párája, és a trágya. Reggel, amikor kinyitették az akólnak az ajtaját, csak úgy tódult ki a párával összekeveredett gőz. A birkákat a pásztrok úgy délelőtt, mint délután az akólból kiengedték az állásba, amely be volt kerítve. Az állás eszlepek-re seregjék voltak felszerelve, és azokból a szállastakarmányt az állatok szedték le. Az kötelező volt, hogy akármilyen hideg is volt, azért a birkákat kint kellett tartani a szabad levegőn. A juhállomány a pusztán lévő sudárfákuttra ment inni. A birkák is meg a gulya is egy másik kutnál ittak. Arról én saját magam is meggyőződtem, hogy például abból a vályuból a ló nem ivott, amelyikből előtte a birkák ittak. Ellenben a szarvasmarhák azok, már nem voltak olyan finnyások, mert azok ittak abból a vályuból is, amelyből a birkák. De viszont azért van különbség, mert a birka sem iszik akár-tel a peccelyából, de viszont a disznó már inkább iszik, ha máshol nincsen víz, a kecsikerék nyemából is megissza a vizet. ^{ok} Aztán a 30-40-es években ugyszólván ólas-disznó nem is igen volt, mert mind kijártak a pászter elé.

Állatok betegsége és népi gyógyítási

módok

Keratavasszal, ahogy a szarvasmarhákat kihajtották a legelőre, bizony hogy gyakran megtörtént, hogy a gyenge söldfű, vagy másfajta zöldtakarmánytól az állatok felfujedtak. Gyorsan kellett cselekedni, nem lehetett tétovázni. Al-

Az 1986. évi Somogy Megyei Helyi Önkormányzatok és Községi Tanácsok Társulása közlése.

latervest azonnal nem lehetett előterenteni, mert 20-30 kilométerre volt. Mire az kiért, a jószág már nem is élt volna.- Így aztán a gazdának kellett, vagy a pászternek az állatokon segíteni. Ha volt keserűsü, azt adták az állatnak, olyképpen, hogy eltátették a száját, és üveggel a folyadékot beütötték. De ná-mellett még széna, vagy szalma csutakot is csináltak, és ahányan csak edafértek az állathoz, dörzsölték a hasát, hogy minél előbb induljon meg az emésztés, szellőzzön a végbélen keresztül. Amig az állat nem kezdett kérődzni, addig ezt a műveletet csinálták. Ha a ló, vagy a szarvasmarha testén /kelevény/ kelés volt, hogy az minél előbb érjen meg, és fakadjon ki, tiszta fehér ruhára tejfeles, apróra vágott vöröshagymát, jól érett piros paradicsomot tettek a kolóro. Ezt a gyógymódot addig alkalmazták, míg a kelés meg nem érett, és akkor azt kinyomták, de addig nyomták a kolórt, míg tiszta friss vér nem folyt. Itt emlitem meg, hogy ezt a gyógyítást embereknél is alkalmazták, ha volt a testrészén kelés.

Amennyiben a pászteremberek nem jutottak vöröshagymához, paradicsomhoz, akkor meg az állatnak a testére, ahol kelés volt, az utszélen kinttt utilaput, és ciefarkufüvet és bura, vagy renslisztből összekevert kovászt szintén tiszta fehér ruhára tettek, és azt kötötték a kolósra. Ezt is többször megismételték, míg a kelevény meg nem érett annyira, hogy kifakadjon. Általában 6-7 napig végezték ezt a gyógyítási eljárást. Eredménnyel járt, mert kitisztult az állatnak a kelése.

Legtöbb állatnak a nyaka feltörött, a kemény járomnak a használatától, de annyira, hogy kisebesedett, sajnos a cselódvilágban nem volt kimélet, ha sebes volt az állatnak a nyaka, akkor is kellett, hogy huzza az igát, tehát járom volt a nyakában. A szegény pára jószágnak a nyakát bekesztük fagyúval, jódtinturával, de ha az sem segített, akkor meg dehányhamval szórtuk be, vagy huyosruhával mostuk meg. A sebet a legyek pedig ellepték, a sebeket a környékét meg kátránnyal kentük be, hogy a kellemetlen szagtól

a legyek elmenjenek.

Az is megtörtént, hogy a legnagyobb kánikulában kellett az állatoknak a herélését végezni, és olyankor fenn állt a veszély, hogy a sebet a legyek beköpték, és kukacok teremték. Ilyenkor is azt csinálták az állatgondosok, pászterek, hogy a sebet megtisztították a férégtől és kátrány-folyadékkal bekenték. Mivel hogy a folyadékaak kellemetlen szaga volt, a legyek nem szálltak rá, és nem is köpték be. Igen csak fájdalmas volt az állatnak, hogy a sebben kukacok voltak, azt hegyes tárggyal ki kellett piszkálni. Leginkább kőtőtűt használtak.

A barenfiaknál gyakori, hogy /cigákulnak/ levegő után kapkodnak, de annyira, hogy ha azonnal nem avatkoznak be, az állatok elpusztultak. Ilyenkor azt csinálták, de még most is, hogy a vizükbe rézgálicot tesznek, és azt isszák meg az állatok. Ha nem használt, elvágják a szalonnát csikokra, és azt középes erős paprikával megszórták, azt tették az állatnak a szájába. A gyakorlat azt igazolta, hogy használt az állatnak.

Ha ló, szarvasmarha, disznó, birka, kecske lába megsérült, azt meg gáliccal /kék-kövel / hintették be. Ezt a gyógyítást többször is megismételték, míg csak az állatnak a sebe meg nem gyógyult. Leggyakoribb sérülés az igás-állatoknál fordult elő, mert szántásker, vetésker, sőt a kecskuten is megsérült. A lovaknál elég gyakori volt, különösen azoknál, amelyek patkolva voltak, mert monésker vagy futásker a patkósarekvas kivágta a lábukat. Az is megtörtént, hogy a patkolókevécs a pata-vágásker az elevenbe vágott. Olyankor is gáliccal beszórták. Ha hasmenéses volt az állat, kopaltatták. A faszenet összetörték, és azt az ivóvizükbe tették. Ha egy-két napig az állat nem kapott folyadékot, akkor azért ráfagyaredett, hogy a folyadékban feloldódott faszenet megigya. De ha mégis tovább tartott a hasmenés, akkor meg sütöttek krumplit, vagy ősszel, amikor volt uritök, azt adták az állatnak, szintén megsütve. Az is megfogta a hasmenést.

323-86
KAPOSY

Ha étvágytalanok voltak az állatok, akkor meg piritott foghagymás kenyeret adtak az állatnak. A gyakorlat azt igazolta, hogy utána megjöött az állatnak az étvágya.

Amennyiben a szarvasmarha nem folyatott, nem akarta felvenni a bikát, akkor meg sókenyeret adtak az állatnak. A telésre mondták, hogy folyat, az uszóra, meg azt, hogy uszolkedik.

Ha disznó nem görgött, akkor meg rozset adtak neki, hogy minél előbb vegye fel a kant.

Itt egyetlen meg kell említeni, hogy Tópa Mihály, aki ^{az} 1940-es években, Somogy megyében, pontosan Kisgátpusztán volt uradalmi disznópásztor, aki annakidején 60 éves volt. Gyerekkora óta pásztor. Tópa Mihály 85 éves volt amikor meghalt. Ezt mondta: "nem szabad a tenyészállatot tuletetni, mert akkor elhizza a petefészekét, és nem alkalmas arra, hogy utódokat hozzon. Minél többet mozogjon az állat, annál inkább alkalmas arra, hogy a kant felvegye." Ő mondta azt is, hogy "ha a disznó kehül, és ha seványedik, nem szabad azt tovább tartani, mert arra remény hiúcsen, hogy kigyógyuljon, meg ha eszik is, sem hízásra, sem továbbtenyésztésre nem alkalmas. Még azt is mondta, hogy "tüdőgyulladásos jószág ritkán gyógyul meg."

Az is megtörtént, bizonyára még most is, hogy a ló munka közben megszedül. Akkor meg azt csinálják az emberek, hogy elől a fején meghúzzák a haját, de jó erősen, és megsűnik a szédülés. A ló igen csakflinyás állat, mert idegen helyen a vályuból, vagy edényből nem iszik. Éppen ezért azt csinálták a lovakkal, hogy ha idegen helyen voltak, vittek magukkal itatósvédret, és abból itatták meg a lovat. Tiszta állat a ló, mert mielőtt inna, megmossa a fogát, meg utána kiöblögeti a száját.

Molnar József, aki 63 éves, parasztszármarásu, nyugdíjas, római katolikus vallásu, Pécs, Magyarürögi ut 126 szám alatti lakós, elmondta, hogy ha azt vessik észre, hogy a baremfiaknak hasmenése van, akkor tehát-

turót adnak nekik. Mindig kell, hogy a közelükben legyen homok, és méssz, hogy elősegítse az emésztést meg a tejáshéjának is kell a méssz, vagy mésztartalmu anyag. Elmondta, hogy ha éles tárgy vágja el a jószág lábát, csalaný, vagy farkasalma levelével jól meg kell mosni, elősegíti a seb gyógyulását.

A gyűjtésem során sikerült találkozni P á l Károly, 63 éves parasztszármazásával, aki gyerekkora óta ismeri, és szereti az állatokat, most már nyugdíjas, római katolikus vallású, nős, 1966 óta állandó lakó, Pécs, Rácváros 49. szám alatt. Előtte lakott ^{Tolna} Baranya megye Öcsényben, valamint Lukafán, Somogy megyében is.

Pál Károly olyan értelmes ember, hogy ritkán lehet párját találni. Igaz, hogy nem nagy beszédű ember, de amit mond annak hiteles sava-borsa van. Az állatok betegségeiről és népi gyógyításokról az alábbiakat mondta el; a most ezeket írom le.

- Ha az állatoknak szerulása volt, "tömődése" ilyen módon gyógyították: Kérem a fűzfának 3 rétegű kérge van:

1./ a felső barnaszínű,

2./ a középső piros,

3./ az alsó, meg fehér, a pirosat kellett lefaragni, vizet felferralni, 8-le litert, zamáncozott edényben. Ezt meg kellett itatni az állattal, és megszűnt a szerulása.

- Hasmenés : pásztortáska növényt szedtünk, amelyet erdőszéleken lehet találni. A növényt zölden szedtük le, olyan rozmaring nagyságu, és megfőztük. Beöntéssel jutattuk az állatba, szájon vagy végbélen át. Ezt többször is meg kellett ismételni. Használt, mert megszűnt a hasmenés.

Gyomervérzés is előfordult az állatoknál. Ez a betegség igen veszélyes volt az állatra. Nem volt más tennivaló, mint hogy kézzel benyultunk a végbélen keresztül, és alvadt vért szedtünk ki. Az ilyen betegség olyankor fordult elő az állatnál, amikor borjasett, és nem pucelódott ki a belső részében maradt /pekla/ méhlepény. Ha azt nem sikerült eltávolítani,

az állat elpusztult.

- Étvágytalanság: ezzel is gyakran találkoztunk. Olyankor meg az állatnak friss tyuktejást adtunk. Kenyér közé apróra összezest feghagymát is tettünk. Óvatosnak kellett lenni, a tejásnak a héjját szegesárral megszurkódtuk, és úgy adtuk a szájába. Hatása volt, mert megjött az állatnak az étvágya.

- Az is gyakran volt, hogy a kisberjú gyenge volt, hogy erősödjön, azt csináltuk, hogy friss nyerstejást adtunk a kis jószágoknak, először csak 1 darabot, és később már 2-3 darabot is. Ezzel is óvatosnak kellett lenni, nehogy esetleg gyorsan fejlődjön, mert akkor meg az lett volna a baj, hogy elmarad a csontozata.

Pál Károly megjegyezte, hogy míg csak él, nem tudja elfelejteni, hogy volt neki is egy-két olyan növendékállata, hogy kapott tejást, és amikor már felnőtt, bizony hogy kereste, és ha csak tehette, a tejást megotte. Például, ha tejást látott, még a megyéből is ki lehetett volna vinni.

- Hát kérem, mi állattal foglalkozók gyakran találkoztunk azsal is, hogy valamelyik állat, ha megsérült, kint a mezőn, vagy éppen otthon a nyílt, mint a bevarrasedett sebre, farkasalma levét tettük. Gyorsan volt neki gyógyhatása, mert 2-3 nap múlva már is mutatkozott az eredmény.

- Mindig nagy gondal járt, az állateknak a kiherélése. Előtte való nap nem volt szabad nekik enni adni. És reggel kellett a herélést végezni. Utána is csak igen hig mesléket lehetett adni. Különösen arra nagyon kellett vigyázni, nehogy olyan takarmányt egyen meg, amely gázesedik a gyomorban, ilyen volt a kenyér, de még a buza, rozs, és a kukoricadara is. Az volt a jó, ha egy-két etetést kihagytunk. Inkább az állat sirjen, mint a gondal!... - mondta Pál Károly.

- Az is gyakran megtörtént, hogy herélés után a sebet a légy be-
kőpte. Kreolin folyadékot készítettünk, olyan 1-2 litert, és azsal finoman

bekentük a sebet. Kukacokat meg hegyes tárggyal kipisskáltuk. Az állatot le kellett fogni. Azért jó, ha az embernek segítőkész szemzédjai vannak. Egy jó szemzéd, legtöbbször többet ér, mint egy róka-lelkű testvér - mondta Pál Károly.

- Kehes állat gyógyítása: nem mindegy, hogy ha az ember állatot tart, hogy az egészséges-e? Leginkább 1-2 éves csikók szoktak kehesek lenni. Nem azért voltak azok, mert megfáztak. Lehet, hogy már az anyukából hozták magukkal. Hogy a köhülés megszűnjön, azt csináltuk, hogy gyenge takarmányt összetörtünk, és azt egyik orra lyukába feldugtuk. Meg azt is alkalmaztuk, hogy polyvát, bedzavirágot, percekerral meghintettük, és azt leferráztuk, annak a gőzét az állat az orrán át felszívta. De minden esetben az állatnak a fejét pekróccal letakartuk, míg a gőzölést végeztük. Legalább is azt tapasztaltuk, hogy ha 3-4-szer megismételtük, megszűnt az állat köhülése. Kehes állatot vásárra vinni nem volt szabad. Aki kicsit is értett az állathoz, az meg is látta, hogy beteg. A becsület azt úgy tartotta, hogy beteg állatot ne adjunk el...

- Ha az állat taknyes volt, akkor meg azt csináltuk, hogy parázsra viaszt, vagy cukrot szórtunk. Én nem csináltam, de hallottam azt is, hogy tyúk trágyát is tettek a parázsra, azt is az állat az orra lyukán át beszívta füstként. Szalma, szénapolyvát is megszektük főzni, és azzal is gőszültük az állat fejét - mondta Pál Károly.

- Közbevettem, és kérdeztem, hogy kitől tanulta?

- Még a nagyapám is ismerte az ilyen állati gyógyításokat, - mondta Pál Károly, és mi is megtanultuk.

- Az is gondtal járt, hogy párosodik-e az állat. Mi csak így mondtuk, hogy folyat a tehénre, a birkára meg, hogy házkekedik. A lóra meg hogy sálik, disznóra meg, hogy görög. Kutyára meg hogy keulat. Hogy nálunk előbb párosodják, például a tehén, vagy a ló, azt is megcsináltuk, hogy másik helyre mentünk az állattal, 3-4 szemzédhoz. Más környezetben

volt az állat, és annak a hatására legtöbbször meg is indult, azért jó ha az állatok jár a pászter elé.

- Erdői betegség: kíváncsi voltam, hogy mire is mondja Pál Károly. Itt a mi lakta területünkön sok az erdő, és annak idején az állatok az erdőbe jártak legelni. Ott aztán felszedték a kullancsokat. Idegesítette az állatokat. A kullancs az állatnak a legkényesebb testrészéhez furakodott, ágyékhoz, tőgyéhez. Hogy a féreg elpusztuljon, petróleumes ruhával dörzsöltük meg. Mikor már kezdett a daganat apadni, akkor meg ételajjal kentük be.

- Elletés: igazgalmás, körültekintő munkát igényelt. Mér napokkal előtte kint voltunk éjszaka az istállóban. Ha egészséges volt az állat, és minden a rendjén ment, lehetett látni azt, hogy az állat is készült az ellésre. Nem találta a helyét, izgott-mozgott elléskor. Legtöbb állatnak kell segíteni. Mostelen kéznél benyúltunk az állatnak a testébe, és igazítottuk az utódnak a fejét, lábát, hogy könnyen jöjjön a világra. Volt amikor kötelet is kellett alkalmazni. De mielőtt az elléshez kezdünk volna, kéznél volt egy edényben a langyes víz, úzappan, hipermagia, a fertőtlenítő folyadék, ha más nem volt, akkor rézgálicet használtunk. Az mindig fontos volt, hogy a kézen a köröm fírissen ne legyen levágva, mert az akkor megsértette volna az állatnak a testét. Olyan mint gumikesztyű, abban az időben ismeretlen volt. Arra szintén ügyelni kellett, hogy amikor az állat ellett, ott csend legyen, idegent ha észlelt az állat, az csak fekezte a nyugtalanságát.

- Vérmérgezés: ez olyan betegség volt, hogy nemigen lehetett az állaton segíteni. Azt csináltuk, hogy csendes, sötét helyen tartottuk az állatot.

- Miért? - kérdeztem Pál Károlytól.

- Ugy tudtuk, hogy az az egyedüli gyógyítása, ha az állat nyugtalanban van. Akkor még nem volt védőoltás.

- Ünnepi betegségei: ez olyankor fordult elő, amikor az állatok Karácsonykor, Husvétkor, Pünkösdkor, és ha családi ünnep volt, mert olyankor 2-3 napig az állatok nem voltak befogva, pihentek, és ezért az abrakjukat csak meg-megkapták. Vér bántotta őket. Ezt vérlebbanásnak is mondtuk. Vér bántja a jószágot! Közben megjegyezte Pál Károly, hogy "mi állattartók, úgy voltunk, hogy inkább mi nem ettünk, de a jószágoknak kellett, hogy legyen eleség".

- Száj- és körömfájás: kegyetlen volt a természet hozzánk, mert ugyasólván minden 3-4 évben, még ezelőtt 30-40 éve fel-felütötte a fejét a száj- és a körömfájás, a hasított-körmű állatok körében, s emiatt sokat szenvedtek. Három lépcsőben tudnám megmondani, hogy is fejt le a betegség, mondta Pál Károly.

a./ Kezdetben gyenge volt a lefolyás, kedvetlen az állat, nyimtelnyámmal evett. A farka lógott, bágyadt volt.

b./ A közepes betegségnél az állatok már nem ettek, nem tudtak lábra állni.

c./ Erős feken volt a betegség, amikor már egyáltalán az állat nem tudott lábra állni.

- Mivel gyógyították a beteg állatokat?

- Sajnos nem volt házi gyógyszer, de tudományos alapon sem. Ha észrevettük a betegséget, timsósvisszel, rézgálicoldattal mestuk fel a disznóólat. A száj- és a körömfájásos betegség 3-4 hétig is eltartott. Ha egyszer már felütötte a fejét, a járvány, nem lehetett azt megállítani. Már akkor is a hatóságok körültekintőek voltak, mert azonnal elrendelték a zárlatot. Nem lehetett sem a piacra, sem a vásárra hajtani állatokat. Sőt a kirakodó vásárokat sem engedélyezték, már csak azért sem, hogy az emberek ne járjanak el a faluból. A faluvégén voltak a járvány-egészségőrök. Csak az léphette át a határt, aki a lábbelijét bekötötte, és a kezét a fertőtlenítő oldatban megmosta.

60.
323-86
KÖNYVTÁR

- Miker velt a járvány, az évnök melyik szakában? - kérdeztem Pál Károlytól.

- Leginkább késő ősszel. Sajnos az erbánc és a pestis is pusztította a hasított-körmű állatainkat. Bármivel is próbálkoztunk, sajnos nem járt eredménnyel. Ugy az ólas, mint az istálló, és a kijáró disznók ^{AR} járványnak az áldozatai voltak. Elpusztult jószágokat azennal a döngutba kellett szállítani, és ott firszen el-tett mésszel le kellett önteni. Járvány ugy a növendék, mint a felnőtt állatokat egyaránt pusztította.

- Kutya-betegség: már régóta ismert a veszélyesség. Ha valamilyik állat azt megkapta, nem volt mentés. El kellett pusztítani. Kutyaéknál még elkerült, hogy egymást igen csak meg-megharapták. A kutya a saját sebet maga gyógyítja, mert azt egy-egy nap többször is megnyalja.

- Még ezelőtt 30-40 éve gyakori velt a baronfi-vész, mondta Pál Károly.

- Mivel előnték meg, és ha már beültött a vész, akkor mivel gyógyították a szárnyasokat?

- Gyenge kőrifának a héjját lehúztuk. Azt hideg vízbe tettük, ázott. Állt 2-3 óráig. A víznek a színe kékes velt. Ilyen víz állandóan velt az itatós-vályuban. Hosszu évtizedeken át ezt így csinálták, és azt tapasztalták, hogy hatása velt. Pál Károly is elmondta, hogy az állatok között elszapereadtak a patkányok. Sok esetben a csapda, de még a mérég sem irtotta ki őket. Azt is megcsinálták, hogy zsákokat kifeszítettek, hogy az eda tett elesésre a patkány betudjon menni. Így a zsákban a patkányt megfogták. Szó-szóres értelemben a szemét tűzes vassal kiégették. A patkány hegyetlenül visított. A többiek azt meghallották, és arról a helyről elmenekültek. A patkányok

eső, ha pedig magasan repülnek, akkor továbbra is száraz idő marad, ezt is úgy a Semegy mint a Baranya embereitől lehet hallani.

Semegy megyében a pásztareknál ismert a számadó öreg, és fiatal bujtár, ugyancsak ez ismert Baranya megyében is. Szinte azonos a pásztareknak az öltözete, hosszuszáru bőrcsizma, fehér ing, fekete bársenyőöltöny, fényes gurcigombos fekete mellény, nagyszélű kalap, kétrétegű óralánc, vagy háromágú fent órassíjjal lógott a zsebére.

Az is megfigyelhető volt, hogy ezek a pásztarek viseltek pörgéshajszot, és hosszú széles parókat, akik már számadók, vagy egyedüli pászter volt. Öreg, vagy fiatal bujtárnak csak sturccolt hajszot lehetett viselnie, még akkor is, ha kiszolgált katona volt. Igen csak rangot jelentett a pásztareknál a számadó pászter, öregbujtár.

Például a nagyapám, aki Zsolc vidéken Lipótfán született, még az Ukőregapám is kanász volt, mesélte, hogy amikor ő bujtár volt, az édesapja gyakran találkozott Subri Jóska betyárral és társaival, akik járták a vidéket. Azt is elmondta, hogy a Bárdibükki, Lipótfai csárdában együtt szórakoztak. Mindig volt a begyárevésérnek pénze. Igen szerette a rántott levest, és a rántott tejsajt. Egy-két liter bort megivott. De soha nem lehetett azt látni, hogy részeg lett volna. Nagyon okos leány volt, mert ha idegen érkezett a kocsmához, akkor nyitott, sőt a két első lábával annyira kapilózott, hogy azt okvetlen meg kellett nézni. Szegényemberek nem félték a betyárvesztéstől, de a többi tartsattól sem. Például, a kocsmásresek seban fügtek a betyárektől, mint a falu bírójától, vagy a jegyzőjétől. A nagyapám azt is elmesélte, hogy ha az Ukőregapám és a betyárek a csárdában voltak, az is megtörtént, hogy 3-4 nap egy helytában mulattak. Csak addig tartott a szünnet, míg kialudták magukat. A legrégise betyár és pászter-nótákat énekelték. A cigány mindig ott volt, és azt játszotta, amit ők mondtak.

Ezt gyakran énekelték:

A betyárnak jól megy dolga

Zöld erdőben ne felejtse a párnája.

Kakukk madár ébresztgeti, rákiállt az alvóra,
kellj fel, betyár, ne aludj, mert éjjél után
hármát ütött az óra.

Meg ezt is énekelték:

Kecsmáresné, száz szál gyertyát, száz icce bert,
ide az asztalra!
De a betyár csak egyre mulat,
fekesát fergatja,
kecsmáresné, ide a legszebb lányát,
most mulatunk, mi betyárok kedvünkre, igazán.

Féli György öregapám, ha élne, most lenne 120 éves. Ezeket a nótákat
szintén Szeged és Baranya megyében a pásztrok szerették énekelni, de
még itt-ott a régi hagyományt, azért őrzik, sajnos kezd feledésbe mara-
ni. Öregapám azt is elmondotta, hogy a betyárvezért a fiatal fehérnépek
kedvelték, sőt aznál sem törődtek, ha az embereknek a nyelvére kerültek,
ha arról beszéltek. Szinte büszkék voltak arra a nők, ha betyárokkal együtt
lehetettek. Mondták is, hogy minden csoda csak három napig tart. Volt
ilyen szegény lány, aki megszökött a falujából a betyárokkal.

Kérdeztem, hogy később mi lett azzal a leánnyal, aki a betyárokkal
elshökött?

Azt válaszolta öregapám, - hát az lett a lányokkal, hogy nem ma-
radhattak a betyárral, állandóan, hanem beszegődtek a földesurakhoz, a
kastélyba, és ott a betyár gyakran meglátogatta a kedvesét. Ezt nem is
tartották titokban, mert tudta a földesur, hogy a leány a betyárnak a
szeretője. Ilyen volt Lipótfán is a Petrácsik féle uraságnál is. Kecsis
Juliskának hívták a leányt, édesapja a pusztán négyökrösbéres volt. Azen
is büszkék voltak arra, hogy a szép, derék, barma leánya, aki olyan 170 cm
magas volt, begárfekete haja volt, és olyan formás alakja volt, hogy még
rajzolni sem tudtak volna különbet.

Mikor találkozott a betyár a leánnyal? -kérdeztem.

- Legtöbbször a legnagyobb éjszakában, a kastélyban.

- A földes ur nem kifogásolta? - kérdeztem.

- Nem, sőt azt szerette az ur, hogy a betyárvezér oda járt a kastélyba.

- De miért?

- Azért, mert akkor máshonnan a betyárok nem mentek a kastélyba. Nyugodt volt a földesur, ha a betyárvezér ott tartózkodott. Mert olyankor sosa nem volt kellemetlensége. Amikor a betyár nem volt ott, bizony, hogy többször a földesurat meglátogatták ismeretlen betyárok, és üres kézzel nem távoztak el.

Öregapám azt is elmondta, hogy amelyik szegénylány megszökött a faluból, vagy éppen a pusztáról, azt csak is már a betyároktól lehetett megtudni, hogy hol van. Legtöbb szép lány a betyároknak a szeretője volt. Az is megtörtént, hogy a betyár hívta a leányt a kecsmába, olyankor nem is tudott visszamlékezni, hogy valamelyik is megtagadta volna a hívást.

- És ha mégis előfordult? - hogy nem teljesítették a betyár kívánságát, akkor mi történt? - kérdeztem.

- Olyankor nem emlékszem, mondta öregapám. Inkább olyan volt, hogy nagy volt az irigykedés, az is megtörtént, hogy fiatal menyecskék is megjelentek a csárdában, kimulatták magukat. Nem számított, hogy mit beszéltek az emberek, sőt büszkék is voltak arra, hogy a betyárral voltak együtt. Ezért az meg-megtörtént, hogy a menyecskét az ura elülözte a háztól. De nem maradt végleges az állapot, mert az ura csak visszahívta a feleségét.

Egyik alkalommal öregapám ezeket mondta el:

Bárdibükk, és Kaposmérő nagy kiterjedésű legelőjén legeltette a disznókat. Kaposvár, és Nagykanizsa közötti köves út, akkor már hadi út volt. Négyfogatú lovashintóval mentek arra a földesurak. Gyakran a Subri Jóska betyár vezér és társai az urakat megtámadták, mégpedig olyképpen, hogy utjukat állták. Erőszakhoz ritkán folyamódtak. A pénzt elkérték. Ha az ur-

nak, fiatal, és jó kiállítású lova volt, azt kifogták a hintó elöl, és helyébe a betyár a régi lovát adta. De az is megtörtént, hogy nem adtak helyette. A földesúr a kettő lóval volt kénytelen tovább menni. Azt a betyár-vezér mindig megmondta, hogy vele nem találkoztak. Azt volt a szava-járása a betyárnak, hogy nem találkoztunk! De ha mégis eljűratja a száját, vele gyűlik meg a bajja. "Azért mondom, nehogy később ez miatt az uraságnak bajja származzon. Nem ekelhet senkit, csak saját magát az ur!" Még ezt is mondta a betyárvezér: "ha találkoznak a lödörgő, naplépő pandurekkel, nincsen magyarázkodás, hogy hal találkoztunk, de ha mégis eljűratja a szájuk, úgy is meg tudom, még előbb is mint, ahogy hazaérkezéskor! Akker pedig gereszta lesznek! Árulásukkal ne kényszerítsenek arra, hogy téylleg betyár módjára kelljen leszámolnom". A földesúr mondta, de hogy, de hogy mondom, hogy találkoztunk! Ugyis én huznám a rövideseget, vagy a csalásan. Na még csak annyit, hogy urnak ur a barátja, betyárnak meg a szegényember, de mi mégis többen vagyunk - mondta a betyár, és elvágatott a lóvával.

Hire ment, hogy a betyár találkozott a földesúrral. Beszélgettek, az a hír járta.- A nagykanizsai hadiút már akker is igen forgalmas volt. Vásárló kerekedők is ezen az úton közlekedtek. A betyárok pentosan tudták azt, hogy mikor jöttek vissza a vásárról, és olyankor utjukat állták. Először udvariasan kérték a pénzt. Ha a kerekedő kezdett vonakodni, akkor a betyárok keményebb hangot alkalmaztak. Az is megtörtént, hogy aránylag kevés pénzt adott a kereskedő, mint amennyi mila volt. Olyankor azeket is átkutatatták, akik a kerekedővel voltak. Legtöbbször a rejtett pénzt a lovaknak a szerszámának részében lehetett, vagy a kecsinak egyik elrejtett helyén találni. A betyárok azt a magyarázatot nem fogadják el, hogy nem volt jó vásár, kevés lett volna a vevő. Amennyiben a kerekedőnek jó öltönyruái voltak, akker egy pár öltönyt elvettek tőle. Az így szerzett ruhát részben a betyárok használták, vagy edanjándékozták a szegényembereknek. Ezért is

323-86

szerették a szegényemberek a betyárokat. Semmi pénzért el nem árulták volna a betyárokat, a pandureknak. Persze a betyárok azt is megtudták, hogy kitől is érdeklődtek a pandurek. Azt a személyt is megkeresték, és amennyiben látták azt, hogy nem árulta el őket, akkor a szegényembernek a hallgatása fejében pénzt, vagy ruhát adtak.

Öregapám azt is elmondta, hogy már sok esetben úgy érezte magát, mintha ő is vérbeli betyár lett volna. Mert a betyárok bizalmasak voltak hozzá. Ezt tudták a pandurek is, hogy Öregapámnak kapcsolata van a betyárokkal. Tübbeszür is faggadták, hogy mondja el, hogy Subri Jóska hol van? De ő seha azt nem mondta meg, hogy mikor, hol látta a betyár vezért. Volt amikor a pandurek Öregapámat napokig kérdezték a betyár hellétéről. De nem mondott lényegeset.

- Magát nem bántották a pandurek? - kérdeztem nagyapámat.

- Fenyegettek tübbeszür is. De edáig nem merészkedtek, hogy egy ujjal is hozzám mertek volna nyulni. Nem én tőlem félhettek, hanem a betyároktól, mert ha bántalmaztak volna, azt úgy is megtudták volna, és bosszút álltak volna, miattam! - mondta Öregapám.

Szivós, kemény gyerekek voltak a betyárok.

- Miért éppen a pásztterekkel tartottak kapcsolatot a betyárok? - kérdeztem.

- Hát azért, mert a pásztterek olyan emberek voltak, hogy lehetett bennük bizni. Legtöbbször tudtak a környéken, mert gyakran kint voltak a szarokban. Látták azt, hogy ki hova is megy. Pandurek is ha valakit megakartak tudni, a pászttereket kérdezték. A betyárok a helyüket gyakran változtatták, amikor már igen csak kezdett szorulni a hurek, hogy kézrekerülhetnek. Akkor meg egy-egy éjszaka nagy területet jártak be, és csak tessék-lássék nyugtalanságot okoztak. Azért miatt nem is volt annyira fontos, hogy nyomonzást folytassanak. Olyankor történt, hogy egy nyugodtabb - így mondta - újabb területre mentek. Így jutottak el Kaposvár környékéről, a Zselic vidékről, Barcsra, Szigetvárra, Eszékre, mert Magyarországhoz tartóztak.

A pászterek akkor voltak nyugodtan, amikor minél távolabb történt a betyárok utenállása. Pandurek olyan véleményvel voltak, hogy most már a pászterek sem megbízhatók. Így aztán valóban hónapok, évek is elmúltak, hogy a pandurek a betyároknak a nyomára bukkantak.

Igy mondta nagyapám: "Subri Jóska igen jó eszű gyerek volt. Nem igen jártak túl a fején. Ha idekelt volt, egy-egy nap kétszer, vagy háromszor is átöltözött. Volt, amikor ő sem ismerte meg. Őt is többször kipróbálta, amelyre csak később jött rá. Mert érdeklődött a betyárok felől, úgy mint egy földbirtokosnak az urasága leött volna, annak adta ki magát. Hogy hol lehetne elcsipni a betyár vezért? Ha olyan ember érdeklődött, akit még előtte soha nem látott, érdeklődésére lényegesen nem mondott. Persze a betyár olyankor soha nem fedte fel magát. Azt csak később, már évek múltán tudta meg. Betyár vezér, csak azt tartotta titoknak, amit ő egyedül tudott. Ha már valaki más is tudta, hogy hol van, akkor gyanus volt. Mondta a betyár, hogy nem találkáltak.

A régi pászterek, azt is megcsinálták, hogy amikor a pandurek üldözték a betyárt, hogy helyette a lóra ültek, és menekültek a pandurek elöl. Azek meg a menekülőt üldözték. Amikor elfogták, akkor derült ki, hogy nem is a betyár. Olyankor a pandurek firtatták, hogy miért menekült a pászter? Mindig tudták azt, hogy mit kell mondani. Ilyen kifogást találtak, hogy gyakorolta a levaglást. Meg elkérték a betyártól a levat, hogy a községbe, vagy éppen a városta tudjanak minél előbb eljutni. Éppen ezért volt az, hogy egy-egy disznópászter, vagy gulyás két-három sejtárt is tartott, így bármikor a nyáját elhagyhatta a számadó. Soha azektól sem tudtak egy árulót sem kicsikarni.

Öregapám azt is elmondta, hogy a betyár vezérnek ha beteg volt a leva, és ha azt látta, hogy nem várható gyógyulása, minden gondolkedés nélkül fejbelötte. De ha olyan leva volt, amely csak sántikált, valami miatt megrándult a lába, az helyett is gyorsan szerzett másikat. Az ilyen harcceptelen levat pedig átadta a szegényembernek. Hiába is kérdezték a hatóság

emberei, a ló átvételéről a szegényembert, csak azt mondta, hogy szabadon csámbergott a jószág, és megsajnálta, és befogadta. A pászterek segítettek a lovat meggyógyítani. Lábrándulásnál a lovat kötve tartették, hogy minél kevesebbet tudjon mozogni, mégpedig úgy, hogy kerlátok közé szerítették. A nagyapámtól nem kérdeztem, hogy Sabri Jóska betyárral tulajdonképpen mi is történt később, ő meg nem mondta.

Az állat-nevek adásánál is megtaláljuk az azonosítást, a párhuzamosságot, mert Somogy és Baranya megyében is adnak az állatoknak ugyanolyan neveket mint például: lónak Baba, Sári, Vihar, Panni, Csillag, Kése, Szederes, Deres, Manci, Pajti, Bársony, Vica, Marcsa. Még csak véletlenül sem adtak Mari nevet a lónak. Azt az emberek szégyelték volna, még csak ki-mondani is mások előtt, hogy Maris, de azt már jobban, hogy Marcsa. A parasztember arra igen csak ügyelt, hogy más embereket az emberi méltóságában meg ne sértse, még ez után is.

A két megye közötti párhuzamosságot abban is lehetett a múltban, de még most is tapasztalni, hogy annyira becsületesekek voltak a parasztek egymáshoz, még csak véletlen sem csinálták azt még, hogy 4-5 hónappal idősebbnek mondják a csikót, vagy éppen a berjút. Egyébként is a szegényember úgy a csikóját, mint a növendékberjút előbb párosította, vagy munkára fogta be, mint a jómódu pógár. Itt már a különbséget is lehetett látni, hogy gazdagember általa tovább nevelődhetett annélkül, hogy munkára fogták volna be, mint a szegényember jószágát. Már mint egy megyén belül is az állatok tartásánál meglehetősen találni a különbséget, mert ha szegényembernek az állata volt beteg, az mindent elkövetett, hogy gyógyuljon meg, ha kellett még a saját ruháját is levetette magáról, és az állatra tette, hogy meg ne fázzen. Éppen ezért is kereste, és kutatta a szegényember, hogy mivel tudja meggyógyítani az állatát, törte is a fejét, de viszont a jómódu ember már arra nem fordított annyi gondot. Azért is volt az, hogy egy-egy pusztában, vagy majorban több száz állat is elhullott egy-egy járvány alkalmával.

Azonos állati gyógyításokkal is találkozunk: Semogy megyében is ismert ha az állatnak hasmenése van, faszenet, vagy tört krumplit adnak, épp úgy mint Baranya megyében. Semogy és Baranya megyében az állat-tartók között igen csak ismert, hogyha a növendékállatnak nyers tejt adnak, akkor jóval gyorsabban fejlődik. De azt is tudják, hogy óvatosnak kell lenni, mert ha hirtelen fejlődik az állat, akkor abból baj is lehet, mert a csemetzata elmarad a fejlődéstől, és gyenge lábú állat fejlődik.

Mind két megyében igen elterjedt, hogy a kismalacoknak a herélését legjobban már akkor elvégezni, amíg csöcs alatt vannak. Nem esnek úgy vissza a fejlődésben. Még az is megemlítem, a két megyében, hogy a téli malacokat március 19-20.-a előtt nem tanácsos ivartalanítani. Sőt az is gyakori, hogy Husvét előtt nagyhéten végezték, és még most is a herélést.

Hogy miért van ez? Azt is megtudtam, mert a múltban, és még most is az állattal bánó emberek találkoznak piacon, vásáron, sőt katenáságnál, és ott van idő arra, hogy beszéljenek az állatok neveléséről, és gyógyításának módjairól. Így igaz, hogy mindenki arról szeret inkább beszélni, amire a legjobban ért. Így is van ez jól.

Például az állatoknak a vásárra való hajtását úgy Semogyban, mint Baranyában, de még Telnában is megtaláljuk, a szegényembereknél. De viszont már a jobb módúaknál, amikor mentek vásárra, azok levaskecsival mentek, a kecsi után velt kötve a vásárra vitt jószág. És ha távolra mentek, vásárra, előtte egy nappal már előbb elmentek. Amikor kivitték az állatot a vásárra, az kipihent velt, mindjárt másképp nézett ki, mint a szegényembernek az állata, mely 25-30 kilométert tett meg a gazdájával együtt egy nap.

En azt is megjegyeztem, hogy a múltban úgy Baranyában, mint Semogyban, és Tolna megyében voltak olyan állatkereskedők, akik igen távolra is elmentek vásárolni állatokat, és ha rövidebb ideig tartották az állatokat, őket meg nem érdemelt haszonra tettek szert. Igen csak sok kupec velt. Emeltem Semogy megyében, Csemaszabadit, Kisberkit, Kercesligetet, Szabadi falut,

ahol sok németajku, illetve sváb anyanyelvűek laktak, azok szerettek aztán vásárra menni, s vitték a növendék-jószágokat. Ezt azért is tudom ilyen részletesen, mert ^{az} 1940-es években Semegye megye Szabadi faluban mint gazda szóga dolgoztam, Wágner György állatkereskedőnél, akinek az eredeti foglalkozása kőműves volt, de azt abba hagyta, és felcsapott állatkereskedőnek, de olyan jól ment, hogy pár év alatt több földet, házat vett a faluban. Sőt kerábban volt egy kis kecsmájuk is, amelyet butéliának mondtak, ott 2 deci, félliter, egy-liter bert, vagy éppen égetett szeszt mértek és árusítottak. De azt inkább csak azért tartották fenn, hogy akik az állatokat adták el, azok ott áldomást ittak. Wágner György abban az időben lóval, csikóval, tehénnel, sőt legnagyobb mértékben hizott állatokat vásárolt a parasztságtól, és vagen szám szállította a Német kereskedőknek. Az volt a gyakorlat, hogy már az állatokra Wágner György a szerződést lekötötte, míg soványak voltak. Ezt is onnan tudom, hogy nap mint nap jártam a falukat, és ellenőrizték, hogy melyik gazdánál, milyen súlyban is vannak a tinók. Egyetlen egy életmód volt náluk. Mert nappal állatokat gondoztam, kellett menni szántani, mindent csinálni, és este meg vidékre mentem állatkereskedés ügyben. Nem volt sem ünnepe, sem vasárnap. Wágner György és családja 1945 után ki lett telepítve Németországba.

Szentanuja és fültanuja voltam annak, hogy itt az állatkereskedőnél volt kehes állat is, de nem számított, azért csak eladta. Itt aztán nem törődtek az állat-szeretettel. Wágner György és családja részéről csak a vagyoni hasznosítás volt a cél. Egyik alkalemmal Mária nagylányához jött a katenatiszt udvarlója, Kaposvárról, az esteli vonattal. És nekem kellett lemenni a vasutállemásra a hintóval két fürge lóval. Pontosan 1942. januárjában volt. Kemiss hideg volt. Nem is éreztem magam a ruhámat. Én elől ültem, csak egy hitvány ruhában, pekróccal nem tudtam takarózni, mert a katenatisztnek és a lánynak kellett a pókróc, de nem is egy, hanem négy is. Hogy én akkor mit gondoltam, azt most nem volna illő leírni... /1/36¹ és szépet, nem az egyszer. Az 1986. évi Semegye megyei honfoglalási gyűjtés pályázatára készült.

313-86

biztos... Ez még nem is volt kivétai való, mert cseléd, az cseléd, megszektam, mert pusztán nevelődtem fel. Csak az volt már az ember-telenség, hogy elakartam menni haza vacserázni, és akkor azt mondta Wágner Györgyné, hogy Jóska, ne menjen haza, mert a hadnagy urat még ma este vissza kell vinni a vasutállomásra, Debővárrá.

- De kérem, nem vacseráztam.

- Az nem számít, maga még fiatal, bírja! Meg aztán nem is látszik meg, ha nem eszik. De ha mégis annyira éhes, akkor talál mit enni az istállóban.

- Mit? - kérdeztem.

- Hát ne csináljon úgy, mintha nem tudná?!

- Nem tudom, Isten bizeny, tésasszony!

- Tényleg, hogy nem tudja, hogy ott mit lehet enni?

- Nem!

- Hát akkor csak maradjon éhesen!

- Igencsak kíváncsivá tett Wágnerné.

Pali bácsi egy régi Üreg befennetes szóga volt. Rettentő hitvány ember volt, azóta igen sok emberrel találkoztam az életben, de még olyan jelentelen emberrel nem. Alattomos volt. Hazudott a hátam mögött, mindig mást mondott a munkaadóknak. Azt állította, hogy nem gondozom az állatekat. Persze, hogy nem volt igaz, azt a Wágner család is tudta, sőt inkább az is volt a baj, hogy miért adok azoknak az állateknak enni, melyek másnap vagonba lesznek rakva.

Csak nem tudtam a gondelattól szabadulni. Kérdeztem Pali bácsitól, hogy mit lehet itt enni az istállóban?

- Miért? - kérdezte.

- Azért, mert a tésasszony azt mondta, hogy ha annyira éhes vagyok, akkor találak ennivalót az istállóban.

- Hát mit?

- Csak azt, amit Márinéni este fejőske hagyott a tehének tőgyében,

azt megegassam ki, ott van a vizes vödör.

- Értem. Erre nem is gondoltam. Nem mondtam, hanem csak magamnak jegyeztem meg. Én azt még csak el sem mondtam azóta sem, de nem is irtam le, mint csak most. De ezzel még nem ért véget a napi esemény. Mert ugy le óra lehetett este, jött Mária, a kisasszony, hogy gyorsan fogjak be és menni kell Debővárra a vasutállomásra, mert 11 óráker jön a budapesti gyors, amely Kaposvárra megy, arra kell a hadnagyurat elvinni!

A parancsot teljesítettem. Két könnyüvérű fiatal levat befogtam. Egyiknek a neve Kapitány, a másiké meg Káplár volt. Mindegyik sötét pelg volt. Nagyon gyorsan tudtak futni, legjobb idejükbe voltak, 4 évesek. Ahogy befogtam, a loakat, elfálltam, a lakásuk ajtaja elé, kijöttek a fiatalok, akkor ugy fogalmaztam meg, hogy az urak. Pedig ugy mondták, hogy Wágner György valamiker szegény kőműves-segéd volt. De felvitte az Isten a dalgát. Azt már elfelejtette, hogy ki is volt! Rosszabb volt, mint a született ur!

- Jóskal - Haza Uljón hátra - mondta a lány.

Hátra Ultem.

A hadnagy és a lány meg előre Ultek. A pekrócekat, amelyek hátul voltak, nekik adtam. Nekem ugy sem járt, tudtam.

- Hintóval mentünk. Igaz, hogy én Ultem hátul, mintha ur lettem volna. Nem tartottam szerencsémnek, sőt ugy néztem az urakra, mint a sarkba állított vasvella. Besszu azért nem ált bennem. Sok minden kavargott már akkor is a fejemben, mint 18 évesnek. Igen csak beszűkült világnézetem volt. Emberekkel ritkán beszéltem, inkább az állatokkal, szeretem az állatokat.

Mikor már kijöttek a lakásból, akkor láttam azt, hogy a hadnagy és a lány részeg. Ahogy kiértünk a faluból a Kővesutra, egyre jobban bántott a dolag, hogy miért is adtam át a lovaknak a hajtási jegát a hadnagnak, mert ő fogta a hajtószárt, a lány meg az estert. Csapták, vágták az állatokat, pedig ugy is futottak, sőt egyre veszélyesebb volt a közlekedés. Az történt, amire nem is számítottam, hogy a hajtószárnak a vége, rátekeredett

az első kerékre, de annyira, hogy a levak keresztbe álltak az uton. Oreditettek, hogy mit csináltam! An szentit.

- Ne pofázz, te takayesi! - mondta a hadnagy.

Elfutott a méreg... ha nem lett volna köztünk az a nagy emberi különbség, bizony Isten, hogy ott az uton helyben hagytam volna, de úgy ám, hogy még az anyja sem ismert volna rá. De hiába volt a méreg, ha hatalmas, és jegem nem volt, mert még magammal sem rendelkeztem. A részek egymásba kareltak. Össze-vissza beszéltek, mint az általában a részek, csinálják. Nyugtattam az állatekat, mert megveregedtem. Több eszük volt, mint a két ficsurnak! Mert azok nézték türelmesen, hogy mit is csinálnék, hogy is tudom kiszabadítani őket a szorengásból, mert a hajtószer, a gyepfü annyira felcsavaredett a kerékhez, hogy minden csak feszült. Késemet akartam elővenni, a szobemből, hogy elvágom, a hajtószárát, de arra már nem került sor, mert a jobbeldali lónak a hám szíjkarikája kiszakadt, kissé a hajtószár is engedett. Sikerült a hajtószárát a kerékről letekerni. A kiszakadt szíjkarikát úgy ideiglenesen megdrótestam, a hidegben. Folytatuk az utunkat. De most már én hajtattam a levakat, Attaláig, a közeli faluig. Ott csak nem fértek a bőrükbe a részek, erősködtek, hogy ők akarják hajtani, a levakat.

- Mi levaink! - mondta a lány. Maga Jóska a szolgánk!

Annyi eltérés volt, hogy a lány hajtotta a levakat. A hadnagy meg osterral ütötte őket. Csak nem tudtam már megállni.

-Hadnagy ur! Ne üsse az állatekat, azok úgy is futnak!

-- Semmi közöd hozzá! Cseléd vagy és kus!

A levak nem is futtak, hanem már vágóban rohantak, de úgy, hogy megvoltak vadulva. Ilyen körülmények között megérkeztünk a Debrecen-i új vasútállomásra. Még a vonat nem érkezett meg Budapest felől, Kint vártam. Bántott a deleg. Volt időm szétnézni. Meglepett, amikor láttam, hogy véres a hó, láttam azt, hogy a baloldali lónak a hasi tájékán fejt a vér. Mert

313-86
KADOSVÁR

a kecsinak a rudja el velt repedve és a szálla megsértette. Nem volt mit mást tennem, hogy bementem a WC-re és ott a saját zsebkendőmet lehugyentam, és az állatnak a vérző sebet azzal törölgettem. Nem folytattam ezt már tovább. A kisasszony azt hazudta a szüleinek, hogy én hajtattam a levakat, amikor is történt az eset. A szülei ógiki hagytak igazat.

A gyűjtő munkámat azzal fejezem be, hogy aki az állatekat szereti, és gyógyítja, az kevésbé tud komisz lenni. Nem véletlen, hogy Magyarországon nap mint nap mindig több háziállat van, csak egyet említek a kutyákat. Sajnos emberek, mi egymástól igen csak eltávoledtünk, meg is van az oka! És állatokhoz menekülünk, azokkal barátkezünk, és velük érezzük jól nek esetben magunkat. Ezt a történetet, még meg kellett hogy írjam. Az 1986. évi Somogy megyei honismereti gyűjtő pályázatra készült.

Jelli József
Jelli József

Pécs.
Magyarürügi ut 118.
7635.

Önkéntes néprajsgyűjtő.